

Voorwoord

Een goed gevulde Mourik ligt voor u. De weer-
slag van een vogelwerkgroep die bol staat
van de activiteiten. Iedereen die een bijdrage
heeft geleverd: Dank!

Op deze wijze kunnen we elkaar laten weten
wat er allemaal gebeurt, wat we van elkaar en
de buitenwereld kunnen leren.

In deze tijden van sociale media is een club-
blad niet meer het enige platform waarop wij
met elkaar verhalen en standpunten delen.
Facebook, WhatsApp, de mailcirkel, op ver-
schillende wijze bereiken wij elkaar.

Dat geldt overigens niet voor iedereen, dus
het bestuur heeft er voor gekozen om – inder-
daad geprikkeld door Justin Jansen – in deze
Mourik de visie op de te volgen koers van
de VWG te plaatsen. Het resultaat van een
mooie discussie in goede sfeer in het bestuur.
Op 19 januari 2015 willen we graag de me-
ning van leden peilen. Bij dezen is eenieder
uitgenodigd. Elk lid telt!

Volgend jaar bestaat de VWG Rijk van Nijme-
gen e.o. 40 jaar. Het programma is nog niet
geheel rond, maar we streven naar een aantal
mooie momenten waarop leden elkaar kun-
nen ontmoeten.

Natuurlijk, we zien elkaar in het veld. Toch
weten we vaak niet wie een geschikte secre-
taris, penningmeester of voorzitter is. Maar ik
kan me niet voorstellen dat in een vereniging
met ruim 200 leden niet veel talent zit. Met
een biertje in de hand leer je elkaar anders
kennen. Ik ben nu vier jaar voorzitter en ik
kan niet anders zeggen dan dat we al die tijd
in het bestuur op een uiterst prettige wijze
hebben samengewerkt. Sjak Gielen heeft -vo-
rig jaar al- aangekondigd dat hij er mee stopt.
Jammer Sjak, veel met je gelachen en geno-
ten van je goede werk. Maar zoals gezegd:
niemand is onvervangbaar dus uit die ruim
200 leden staat nu vast iemand op. Graag een
mail naar arie.vandijk@xmsnet.nl.

In 2016 vertrekt onze uitstekende penning-
meester, Siem Klaver. Voor hem een last min-
der en voor ons zorg meer. Nog tijd om na te
denken. Voor Jeroen Veeken en mij loopt de
tweede termijn in 2017 af. Jordy's eerste ter-
mijn zit er in 2018 op.

Tot slot, mooie feestdagen toegewenst en ho-
pelijk tot ziens op 19 januari 2015.

Arie van Dijk
voorzitter

Huiszwaluwen in de gemeente Wijchen

Jordy Houkes (jordyhoukes@hotmail.com)

In de vorige Mourik (cf. Mourik 2014-2: p. 2 - 3) hebben jullie gelezen dat ik een grote huiszwaluwkolonie meldde aan de kerk in Batenburg. Maar dat was nog niet alles!

Vorig jaar ben ik vader geworden. En omdat ik hierdoor minder tijd heb gekregen en tevens minder flexibel ben geworden leek het me niet verstandig om dit jaar een broedvogelatlasinginventarisatie uit te voeren. In het voorjaar kwam ik er echter al snel achter dat ik dit jaar toch wilde gaan inventariseren. Maar hoe doe je dat op je papa-dag met een kind van 1 jaar? Wat voor mij prima werkte was: je fietst samen met je dochter de gemeente Wijchen

door op zoek naar huiszwaluwkolonies.

In het verleden zijn in de Mourik verschillende artikelen gepubliceerd over Huiszwaluwen. Ook schrijft Nico van der Poel jaarlijks (cf. 15-08-2014 via de emailcirkel Mourik) over zijn bevindingen bij de door hem getelde huiszwaluwkolonies. Anders dan de eerdere artikelen in de Mourik (van der Poel 2003, van der Poel & Eradus 2005, de Jong 2013a, 2013b, 2014, de Jong & Brouwer 2014) en de jaarlijkse terugkoppeling van Nico van der Poel ga ik in dit stuk in op alle huiszwaluwkolonies in de gemeente Wijchen.

Methodiek

In de gemeente Wijchen ben ik al fietsend op zoek gegaan naar nieuwe kolonies en heb ik bestaande kolonies geteld. In mijn zoektocht naar nieuwe kolonies heb ik gezocht naar potentiële broedlocaties, in het bijzonder heb ik woningen met overhangende dakranden opgezocht. Vanaf de openbare weg heb ik het grootste deel van de woningen in de gemeente Wijchen gecontroleerd op de aanwezigheid van huiszwaluwnesten. Als voorbereiding op het eigenlijke telwerk heb ik waarneming.nl herhaaldelijk geconsulteerd om plekken waar Huiszwaluwen nestelden vóór 2014 inzichtelijk te maken en daarop te controleren.

Mijn tellingen heb ik uitgevoerd conform de Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek (van Dijk & Boele 2011). Een compleet nest

met in- en uitvliegende zwaluwen, uitkijkende jonge zwaluwen of verse poep onder het nest heb ik als criterium gehanteerd voor een bezet nest.

In heb de tellingen uitgevoerd in de periode van 20 juni 2014 tot en met 23 augustus 2014. In principe heb ik alle kolonies twee keer geteld. Alleen de kolonies Alverna – St. Frans en Hernen – Kampbroek zijn slechts één keer geteld omdat deze pas laat in het broedseizoen zijn ontdekt. Hoewel de kolonies Alverna – Boskant en Alverna – Dorp al vanaf 1995 worden geteld door Nico van der Poel heb ik ook deze kolonies twee keer bezocht. Uiteindelijk hebben we de tellingen met elkaar afgestemd.

Huiszwaluwkolonie	1 ^e telling	2 ^e telling*
Alverna - Boskant	21-06-2014	09-08-2014
Alverna - Dorp	23-06-2014	09-08-2014
Alverna - St. Frans	01-08-2014	n.v.t.
Alverna - Vendam / Wijchens Ven	21-06-2014	09-08-2014
Batenburg - Dorp	23-06-2014	09-08-2014
Bergharen - Dorp	28-06-2014	09-08-2014
Bergharen - Grotestraat	03-07-2014	09-08-2014
Hernen - Dorp	27-06-2014	09-08-2014
Hernen - Kampbroek	23-08-2014	n.v.t.
Wijchen - Aalsburg	20-06-2014	09-08-2014
Wijchen – Kerkeveld / Huurlings- edam	21-06-2014	21-07-2014
Wijchen - Kraaijenberg	02-07-2014	09-08-2014

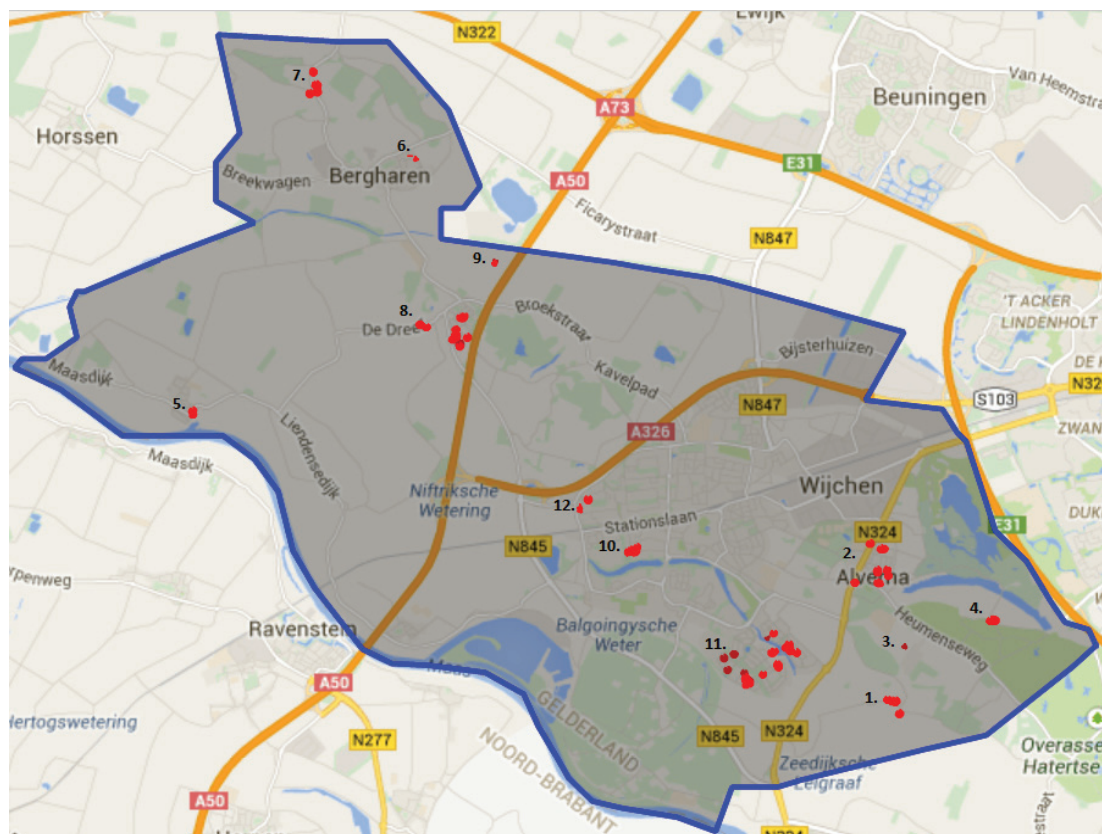
Tabel 1 - Overzicht wanneer de tellingen zijn uitgevoerd bij de verschillende huiszwaluwkolonies. N.v.t. = niet van toepassing.

* Tijdens de 2^e telling heb ik in totaal 4 nieuwe bezette nesten waargenomen in 4 verschillende kolonies, Alverna – Boskant, Alverna – Dorp, Bergharen – Grotestraat en Wijchen – Kerkeveld / Huurlingsedam.

Naast mijn eigen tellingen heb ik de gegevens van Nico van der Poel, Sovon en waarneming.nl gebruikt.

Resultaat

In 2014 zijn er binnen de gemeente Wijchen 12 huiszwaluwkolonies vastgesteld. Het betreft 6 bekende kolonies en 6 kolonies die tot op heden onbekend waren bij SOVON. In afbeelding 1 is de ligging van deze bekende en nieuwe kolonies weergegeven.

Afbeelding 1 - Ligging huiszwaluwkolonies in de gemeente Wijchen (bron: waarneming.nl)

De kolonies varieerden in 2014 sterk in omvang van 2 tot circa 49 bezette nesten per kolonie, in totaal zijn het 220 bezette nesten.

Nr.	Huiszwaluwkolonie	Aantal bezette nesten									
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1	Alverna - Boskant	6	8	12	17	22	28	22	19	19	23
2	Alverna - Dorp	7	18	8	4	4	7	6	8	17	18
Totaal aantal nesten		13	26	20	21	26	35	28	27	36	41

Tabel 2 - Aantal bezette nesten kolonie Alverna - Dorp en Boskant in de periode 1995 t/m 2004 (bron: Nico van der Poel).

Nr.	Huiszwaluwkolonie	Aantal bezette nesten									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Alverna - Boskant	30	18	9	21	31	9	11	14	21	13
2	Alverna - Dorp	18	14	9	13	17	18	23	25	18	17
3	Alverna - St. Frans	<i>Tot op heden onbekende kolonie</i>									4
4	Alverna - Vendam/W. Ven	0	0	0	0	0	6	8	3	2	7
5	Batenburg - Dorp	39	34	Ng	Ng	43	Ng	47	30	50	49
6	Bergharen - Dorp	<i>Tot op heden onbekende kolonie</i>									2
7	Bergharen - Grotestraat	5*	Ng	Ng	Ng	Ng	Ng	Ng	Ng	Ng	31
8	Hernen - Dorp	<i>Tot op heden onbekende kolonie</i>									26
9	Hernen - Kampbroek	<i>Tot op heden onbekende kolonie</i>									16
10	Wijchen - Aalsburg	6	Ng	Ng	8	Ng	Ng	Ng	Ng	Ng	19
11	Wijchen - Kerkeveld / Huurlingsedam	<i>Tot op heden onbekende kolonie</i>									31
12	Wijchen - Kraaijenberg	<i>Tot op heden onbekende kolonie</i>									5
Totaal aantal nesten		98	66	18	34	48	33	89	72	91	220

Tabel 3 - Aantal bezette nesten in de periode 2005 t/m 2014 (bron: Nico van der Poel, SOVON en waarneming.nl).

Ng = niet geteld.

* Deze telling is bij Sovon bekend als Bergharen – Hogevelde. Dit is op geringe afstand van de Grotestraat in Bergharen. Het is dan ook onduidelijk of dat het dezelfde kolonie betreft. In Hogevelde heb ik in ieder geval geen nesten meer aangetroffen.

Trend

Uit we de gegevens uit tabel 1 en 2 is het erg lastig een trend op te maken. Alleen de kolonies Alverna - Dorp en Alverna - Boskant zijn jaarlijks geteld. Dit in tegenstelling tot de overige kolonies die slechts incidenteel, bijvoorbeeld in 2005 - het jaar van de Huiszwaluw van Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o., of nog nooit geteld zijn. Het aantal bezette nesten in de gemeente Wijchen zoals in tabel 1 en 2 gepresenteerd, hangt dus sterk samen met de geleverde telinspanning. Dit wordt onderbouwd door het feit dat bewoners van de tot op heden onbekende kolonies aangeven dat deze kolonies al jaren, soms meer dan 10 jaar, aanwezig waren.

Alverna - Boskant en Alverna -Dorp

Beide kolonies bevinden zich aan woningen verspreid door Alverna en worden al vanaf

1995 geteld. Op basis van deze gegevens valt te concluderen dat het aantal bezette nesten in deze kolonies de afgelopen vijf jaar gemiddeld gezien iets is afgenomen. Opvallend zijn wel de grote toe- en afnames tussen de afzonderlijke jaren. Het is niet zo dat beide kolonies dezelfde toe- en afnames per jaar laten zien. Zo was 2010 een slecht jaar voor de kolonie in het dorp, maar was het een relatief goed jaar voor de kolonie aan de Boskant. Leuk om te vermelden is dat er dit jaar aan één woning aan de Boskant een 6-tal huiszwaluwnesten hangt. Maar illustratief voor wisselingen is dat bij twee naburige woningen er nu 5 nesten zijn en vorig jaar nog 12.

Alverna - St. Frans

Deze kolonie bevindt zich aan een woonhuis nabij de manege St. Frans. De kolonie is dit jaar door Nico van der Poel ontdekt, nadat hij

een tip had ontvangen van iemand uit Malden. Deze persoon vertelde dat de bewoner had gezegd dat er op zijn erf twee verschillende soorten zwaluwen rondvlogen. Volgens de bewoner waren de Huiszwaluwen er vorig jaar overigens voor het eerst.

Alverna - Vendam

Deze kolonie bevindt zich aan een tweetal woningen op de Vendam nabij het Wijchens Ven. De kolonie is ontstaan in 2010. Na twee zeer matige jaren met respectievelijk 3 en 2 bezette nesten was het dit jaar een goed jaar met 7 bezette nesten. Wellicht heeft dit te maken met de beschikbaarheid van klei/leem als gevolg van de werkzaamheden rondom het Wijchens Ven.

Batenburg – dorp

Op dit moment bevindt de kolonie zich volledig aan de kerk van Batenburg. Voor enkele jaren terug was er ook nog sprake van een aantal bezette nesten bij woningen in Batenburg. Dat is de laatste jaren niet meer het geval. De kolonie aan de kerk is de grootste kolonie in de gemeente Wijchen en bestaat in 2014 uit 49 bezette nesten. De omvang van de kolonie is de afgelopen vier jaar vrij stabiel. Alleen in 2012 was het aantal bezette nesten minder dan andere jaren. De vogels van deze kolonie halen de klei/leem uit de Liendense Waard en daar zijn ook leuke aantallen foeragerende Huiszwaluwen te zien (eigen waarneming).

Bergharen – dorp

Deze tot op heden onbekende kolonie bevindt zich aan een tweetal vrijstaande woningen aan het Keltenpad en de Dorsvlegel. Met 2 bezette nesten is dit de kleinste kolonie in de gemeente Wijchen. Gezien de restanten van oude nesten en de maatregelen die een aantal bewoners hebben getroffen is deze kolonie in het verleden naar alle waarschijnlijk-

heid omvangrijker geweest.

Bergharen – Grotestraat

Het is onduidelijk of deze kolonie al eerder bekend was. In de buurt van deze kolonie zijn in 2005 4 bezette nesten gemeld bij SOVON. Het was in ieder geval nog niet bekend dat hier een vrij omvangrijke kolonie, 31 bezette nesten, is gevestigd. De kolonie bevindt zich in deze straat bij verschillende vrijstaande huizen. De meeste huizen hebben meerdere nesten. Eén van de woningen heeft zelfs 14 nesten.

Huiszwaluwnesten aan de kerk van Batenburg

Hernen – Dorp

Deze kolonie was tot op heden nog niet bekend en bevindt zich zowel in de “oude” wijk als de nieuwbouwwijk. Het overgrote deel van de kolonie bevindt zich in de nieuwbouwwijk. Helaas zijn niet alle bewoners daar blij mee. In de wijk Het Hoge Rot heeft vrijwel de gehele straat vanwege poepoverlast plexiglas bevestigd in de daknokken. Het gevolg is dat de Huiszwaluwen hier alsnog proberen te nestelen maar dat vanwege onvoldoende stabiliteit de nesten vroegtijdig naar beneden vallen.

Hernen – Kampbroek

Op 24 juli 2014 meldde Albert Dees op waarneming.nl 10 bezette nesten van Huiszwalu-

wen op deze tot op heden onbekende locatie. Bij de waarneming werd aangegeven dat het aantal nesten niet was geteld en dat dit ook een minimum betrof. Op 23 augustus 2014 heb ik deze kolonie ten zuiden van de Groene Heuvels bezocht. Aan de woning en een bijbehorende loods trof ik 16 bezette nesten.

Wijchen – Aalsburg

De aanwezigheid van deze kolonie is al enige tijd bekend. Helaas is de kolonie alleen in 2005 en 2008 geteld. Toen bestond de kolonie uit 6 respectievelijk 8 bezette nesten. Inmiddels is het aantal bezette nesten in de kolonie fors toegenomen en bestaat deze uit maar liefst 19 bezette nesten. Aan één van de woningen zitten maar liefst 10 bezette nesten. De Huiszwaluwen van deze kolonie halen de klei/leem uit het Wijchens Meer. Hier zijn ook altijd een aantal foeragerende Huiszwaluwen te vinden (eigen waarneming).

Wijchen – Kerkeveld / Huurlingsedam

Deze kolonie is verspreid over een tweetal nieuwbouwwijken. De kolonie is met 31 bezette nesten vrij omvangrijk. Opvallend aan deze kolonie is dat een aantal nesten vrij geïsoleerd is gelegen. Tijdens het inventariseren kwam ik erachter dat een deel van de kolonie handig gebruik maakt van regenplassen om klei/leem te verzamelen. Kerkeveld is circa 15 jaar oud. Van bewoners heb ik begrepen dat in de wijk al vrij snel Huiszwaluwen aanwezig waren. Je zou wellicht verwachten dat deze Huiszwaluwen van nabijgelegen kolonies, bijvoorbeeld Alverna, komen. Maar uit tabel 1 blijkt het tegendeel. In de jaren na 1999 laten deze kolonies juist een toename in het aantal bezette nesten zien.

Wijchen – Kraaijenberg

Deze tot op heden onbekende kolonie bevindt zich aan de westzijde van de wijk

Kraaijenberg. De omvang van de kolonie is met 5 bezette nesten beperkt. Volgens bewoners is de kolonie al meer dan 10 jaar aanwezig maar loopt het aantal bezette nesten de afgelopen jaren fors terug.

Conclusie

Tijdens mijn inventarisatie heb ik verschillende bewoners gesproken. Sommige bewoners zijn dol-enthousiast over de Huiszwaluwen aan het huis. Andere bewoners zien de Huiszwaluwen het liefst zo snel als mogelijk vertrekken, veelal vanwege poepoverlast.

Als je aan de praat bent met bewoners krijg je regelmatige zeer leuke informatie. Zo blijkt op één van de adressen al jaren een nogal omvangrijke roestplaats van Ransuilen te zitten en brengt bij een ander adres de Groene Specht al jaren jongen groot.

Op een adres in Bergharen gebeurde er dit jaar iets opmerkelijks. In week 27 en 28 vielen 5 van de 14 nesten naar beneden. Een combinatie van weersomstandigheden (hoge luchtvochtigheid) en locatie-specifieke omstandigheden (nesten hangen deels aan de stenen muur en deels aan een houten balk) lijkt vooralsnog de oorzaak. De jongen die het overleefd hebben zijn overgebracht naar de dierenambulance. Uit navraag bij de dierenambulance blijkt dat van de 10 jongen uiteindelijk 9 jongen in het weekend van 9 en 10 augustus zijn vrijgelaten in de Ooijpolder. Hoe het de jonge Huiszwaluwen vergaat na vrijlaten is een groot raadsel. Daarom heb ik de dierenambulance in contact gebracht met Bram Ubels. In de toekomst gaat Bram de jonge zwaluwen voor vrijlating ringen. Ook hebben we als Vogelwerkgroep een aantal kunstnesten voor Huiszwaluwen beschikbaar gesteld aan de dierenambulance. Het idee is dat de dierenambulance bij gevallen nesten ter plekke een kunstnest plaatst en de jongen

daarin terugplaatst. Met deze methode zijn in andere regio's goede resultaten behaald. Tijdens mijn inventarisatie merkte ik elke keer weer hoe beperkt de kennis van bewoners is over Huiszwaluwen. Sommige bewoners zien de nesten van Huiszwaluwen aan voor wespennesten. Anderen halen de nesten weg zodra het eerste nest is uitgevlogen. Dat Huiszwaluwen een tweede of zelfs derde legsel kunnen grootbrengen is niet bekend. Ook met maatregelen om poepoverlast onder de nesten te voorkomen zijn veel bewoners niet bekend. En als er al maatregelen worden getroffen dan zijn deze over het algemeen niet "huiszwaluwvriendelijk", bijvoorbeeld pinnen/cd's in de daknok. Met het op de juiste manier aanbrengen van een poepplankje onder het nest zijn de meeste bewoners niet bekend.

De beperkte kennis over Huiszwaluwen heeft mij doen besluiten om in De Kerkevelder (Jaargang 18, nummer 31, mei 2014) de Wegwijs (d.d. 16-07-2014) en het regionale deel van de Gelderlander (d.d. 18-07-2014) een bericht te plaatsen. Op de daar vermelde contactgegevens kreeg ik direct reacties. Als

gevolg daarvan hangen op een aantal locaties nu kunstnesten en op andere locaties heb ik meegedacht om poepoverlast te voorkomen. Vanaf de jaren tachtig (of eerder), zijn de landelijke aantallen Huiszwaluwen tot in de tweede helft van de jaren negentig behoorlijk gekelderde. Vanaf 2002 nam het aantal Huiszwaluwen landelijk gezien gestaag toe maar in 2011 was er nog nauwelijks sprake van een stijging. In 2012 zaten de landelijke aantallen zelfs weer rond het aantal uit 2009. Wel zijn er op landelijk niveau grote regionale verschillen waarneembaar (Boele et al. 2011, 2012, 2013 & 2014). Deze regionale verschillen worden bevestigd wanneer we de gegevens van de kolonies Alverna – Boskant en Alverna – Dorp bekijken. Het aantal bezette nesten nam in deze kolonies vanaf 2002 met vallen en opstaan toe tot 2009. In 2010 was er een forse daling van het aantal nesten terwijl in 2011 en 2012 het aantal nesten weer was toegenomen. Dit dus in tegenstelling tot de landelijke trend.

Als je zelf nog vragen hebt over huiszwaluwzaken of als je volgend jaar wil meehelpen met het inventariseren, dan is de huiszwaluw-

Jonge Huiszwaluwen van gevallen nest uit Bergharen

werkgroep bereikbaar via:

huiszwaluw@vogelwerkgroepnijmegen.nl.

Dankwoord

Allereerst wil ik Nico van der Poel bedanken voor het gebruik van zijn gegevens. Daarnaast wil ik Nico van der Poel, Wilfried de Jong en Justin Jansen bedanken voor het waardevolle commentaar op dit stuk.

Literatuur

Boele, A. Van Bruggen, J. Van Dijk, A.J. Hustings, F. Vergeer, J.W. & Plate C.L. 2011. Broedvogels in Nederland in 2009. SOVON-monitoringrapport 2011/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Boele, A. Van Bruggen, J. Van Dijk, A.J. Hustings, F. Vergeer, J.W. Ballering, L. & Plate C.L. 2012. Broedvogels in Nederland in 2010. SOVON-rapport 2012/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Boele, A. Van Bruggen, J. Van Dijk, A.J. Hustings, F. Vergeer, J.W. Ballering, L. & Plate C.L. 2013. Broedvogels in Nederland in 2011. SOVON-rapport 2013/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Boele, A. Van Bruggen, J. Van Dijk, A.J. Hustings, F. Koffieberg, K. Vergeer, J.W. & Plate C.L. 2014. Broedvogels in Nederland in 2012. SOVON-rapport 2014/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

de Jong, W. 2013a. VWG steunt Lentse Huiszwaluwen. De Mourik 1: 30 - 31.

de Jong, W. 2013b. € 1.700 zwaluwsubsidie voor VWG. De Mourik 2: 75.

de Jong, W. 2014. Huiszwaluw op de kaart in Lent. De Mourik 1: 10.

de Jong, W. & Brouwer, B 2014. Zwaluwinformatiebord onthuld in Lent. De Mourik 2: 2 - 3.

van der Poel, N. 2003. Huiszwaluwen rond Nijmegen 1995-2002. De Mourik 2: 57 - 59.

van der Poel, N & Eradus, K. 2005. Het jaar van de Huiszwaluw. De Mourik 3: 88 – 91.

van Dijk A.J. & Boele A. 2011. Handleiding SOVON Broedvogelonderzoek. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen: 33 – 38, 46, 49 en 54.

<http://www.waarneming.nl> (bekeken op 23 augustus 2014).

Urban Biodiversity - Nijmegen 2015

Sjak Gielen (sjakgielen@glazenkamp.net)

Een aantal leden van natuurorganisaties (Vogelwerkgroep, Flora en faunagroep Gelderse Poort, IVN, KNNV, insectenwerkgroep, Natuurmuseum) hebben een werkgroep **Urban Biodiversity Nijmegen 2015** gevormd. De werkgroep heeft als doel de biodiversiteit in de gemeente Nijmegen in 2015 nader onder de aandacht te brengen en beter op de kaart te zetten. Daarbij wordt ingezet op twee sporen.

Het eerste spoor richt zich op het grote publiek en is derhalve laagdrempelig en algemeen.

In dat kader wordt er elke maand in een andere Nijmeegse wijk een publieksexcursie gegeven met het doel de geïnteresseerde burger bekend te maken met de veelzijdigheid van de natuur in zijn woonomgeving.

Ook verschijnt er wekelijks een korte natuurcolumn en een 'foto van de week' in de media (bijvoorbeeld Gelderlander, Facebook, Nijmegen in beeld).

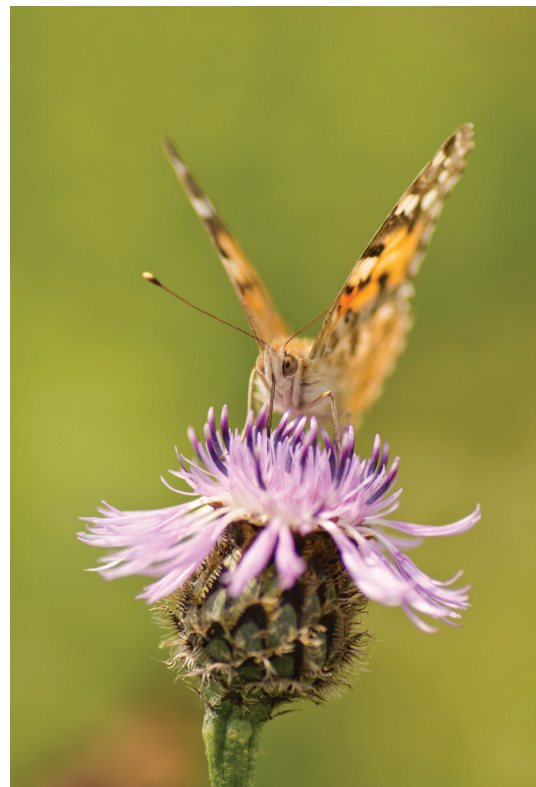
Het andere spoor richt zich op het in kaart brengen van de biodiversiteit binnen de gemeentegrenzen van de gemeente Nijmegen in 2015.

Hiertoe zullen enerzijds specialistische excursies voor kleine groepjes liefhebbers worden gehouden en anderzijds zullen specialisten op eigen gelegenheid de biodiversiteit van de stad in kaart brengen. Deze activiteiten zullen zich in de regel op één of enkele soortgroepen richten. Bijvoorbeeld op vissen of op bijen of op vleermuizen. Verspreid over het jaar en over verschillende biotopen zullen delen van de stad worden bezocht. Hierbij gaat het niet alleen om de postzegeltjes natuur, maar ook om de woonwijken en industrieterreinen.

Aan het einde van het jaar zal een samenvatting gemaakt worden waarin op hoofdlijnen de soortenrijkdom van de gemeente wordt gepresenteerd, onderstreept met een aantal highlights van 2015. Deze samenvatting zal digitaal beschikbaar worden gemaakt en worden aangeboden aan het gemeentebestuur van Nijmegen.

Alle waarnemingen, foto's, ontdekkingen en natuurcolumns alsmede het excursieprogramma zijn voor iedereen inzichtelijk via <http://urban-biodiversity-nijmegen-2015.blogspot.nl>

De werkgroep Urban Biodiversity Nijmegen 2015 bestaat uit een groepje enthousiaste natuurliefhebbers en wordt getrokken door Erik van Dijk en Sjak Gielen.

Distelvlinder

Foto: Vincent Sanders

De koers van de Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken

Inleiding

In het vorige nummer van de Mourik heeft Justin Jansen (geen lid van de VWG, wel betrokken vogelaar en kenner van de regio) een kritische beschouwing gegeven over de VWG. Volgens Justin kampt de VWG met een gebrek aan actieve leden, bestuurders en vrijwilligers in relatie tot de omvang van het werkgebied. Het gevolg hiervan is dat de doelen, zoals deze in de statuten van 2014 zijn vastgesteld, onvoldoende worden gerealiseerd. Justin zoekt de oplossing in een kleiner werkgebied. Een kleiner werkgebied is volgens hem sterker en zal leiden tot grotere betrokkenheid van de leden en het bestuur met het werkgebied. Verder wijst hij op het belang van goed en frequent contact met overheden, natuurverenigingen en waterschappen.

Wat vindt het bestuur hier van?

Een discussie over de koers en over de omvang van het werkgebied is een goede zaak. Het bestuur ziet dat er veel en mooie activiteiten plaatsvinden binnen de VWG en is dan ook minder somber. Het bestuur kan de knuppel die Justin in ons hoenderhok gooit echter wel waarderen. Tijd dus om ons te bezinnen over de koers die we als VWG willen varen en over de omvang van het werkgebied. Doelen en activiteiten zijn vastgelegd in de statuten, maar wat willen we, wat kunnen we en hoe moeten we het doen?

Willen, kunnen en doen

Doelen en activiteiten om deze doelen te verwezenlijken zijn voorjaar 2014 tijdens de Algemene Ledenvergadering in de nieuwe statuten en het huishoudelijk reglement vastgesteld. De vraag nu is: kunnen we die am-

Spreiding leden VWG naar woonplaats*	
Woonplaatsen	Leden
Nijmegen, Lent	101
Wijchen, Hernen, Batenburg	14
Berg en Dal, Beek, Ubbergen	13
Molenhoek, Mook, Middelaar	10
Malden, Heumen, Heilig Landstichting	10
Groesbeek	9
Kekerdorp, Millingen a/d Rijn, Leuth	8
Ooij, Erlecom	5
Boxmeer, Cuijk, Rijkevoort	5
Bemmel, Doornenburg	4
Gassel, Grave, Reek	3
Beuningen, Weurt	3
Kranenburg, Kleef	2
Overasselt, Nederasselt	2
Oosterhout	1
Beneden-Leeuwen	1
Buiten het werkgebied	26
Totaal	217

* Op basis ledenbestand eind augustus 2014

Doel van de vereniging is:

- Het beschermen van de vogels zoals die in de vrije natuur voorkomen en de biotoop waarin zij leven.
- Het bevorderen van de kennis van vogels in relatie tot hun leefomgeving
- Het bevorderen van draagvlak voor een ruimtelijke inrichting in stad en buitengebied dat voorziet in een adequate habitat voor vogels in hun verscheidenheid

bities ook waarmaken? Hebben wij hier met elkaar de kwaliteit (kennis, kunde), de wil, maar ook de tijd voor? Of zijn onze ambities te groot? Of is juist ons werkgebied te groot?

Het bestuur is hierin duidelijk. We kunnen dat nooit op alle onderdelen waarmaken en zeker niet voor het gehele werkgebied. Zoals in elke vereniging wordt de kar getrokken door een beperkt aantal leden. Het overgrote deel van de leden is niet actief. Is dat erg? Naar onze mening niet. Met elkaar vormen we een gemeenschap van ruim 200 leden die één gemeenschappelijke noemer hebben: interesse in vogels en hun leefomgeving met de natuur in zijn geheel als omlijsting. Elk lid beleeft dit op zijn eigen wijze en draagt hieraan naar kunnen, ambitie en tijd bij. In veel gevallen beperkt dit zich tot “draagvlak voor. . .” of “interesse in. . .”. Maar ook dat legt gewicht in de schaal. Zeker in een bredere maatschappelijke context.

Het bestuur is van mening dat niet top down de richting en activiteiten bepaald moeten worden. In tegendeel, activiteiten en nieuwe initiatieven worden vanuit de leden geïnitieerd. Het idee ontstaat in veel gevallen bij degene die het ook gaat doen! De taak van het bestuur is dit te faciliteren, verbindingen te

leggen en te stimuleren dat er nieuwe ideeën ontstaan.

Wat betekent dit nu voor de VWG als “organisatie”

Naar onze mening moeten we doorgaan op de manier waarop we met elkaar bezig zijn. Het gaat goed! Leden zetten zich in voor de Huiszwaluwen en leggen contacten met bewoners van panden waar deze vogels nestelen. Anderen zetten zich in voor de Kerkuil, weidevogels of de digitale avifauna. Er is een jaarlijkse vogelcursus, de Mourik als verenigingsorgaan en een programma met excursies en lezingen. Onze wetlandwacht probeert vat te krijgen op ongewenste ontwikkelingen in het Natura 2000-gebied en kijkt zeker naar de manier waarop Jordy aan de slag is gegaan om contacten te leggen met beheerders van natuurterreinen en gemeenten en de manier waarop hij dat doet. Ook leveren VWG-leden in diverse broedvogelinventarisaties een grote bijdrage.

Kan het beter? Zeker. We moeten echter niet de pretentie hebben om ons gehele werkgebied “in control” te krijgen. Onze slagkracht wordt bepaald door capaciteit in de brede zin van het woord zowel in een groot als kleiner

werkgebied. Voor zover de mankracht het toelaat moeten we beter en meer samenwerken met andere natuur- en milieuorganisaties en onze contacten met overheden, terreinbeheerders en waterschappen intensiveren, onze resultaten (ook de missers) nog meer met elkaar bespreken.

Er zou jaarlijks een uitvoeringsplan opgesteld moeten worden (van één A4 of zo) waarin we de acties van het komende jaar vastleggen en met elkaar delen. Hierdoor wordt duidelijk wat we wel en niet doen. We kunnen dan ook in beeld brengen wat we hebben gerealiseerd. Het bestuur wil zich inspannen om op de ALV 2015 een eerste uitvoeringsplan te presenteren.

Moet het werkgebied hiervoor aangepast worden?

Het werkgebied is de basis van de VWG en met name leden die al lang lid zijn, zijn hieraan verknocht. Velen van ons kijken er al jarenlang naar vogels. Verandering daarin raakt het gevoel. Hier dienen wij respect voor te hebben. Het is ook het gebied waar wij – naar vermogen – ons zullen inzetten om ongewenste ontwikkelingen tegen te gaan. Dit kunnen we niet alleen. Het verdient de voorkeur om dat zo veel mogelijk samen met andere natuurorganisaties (o.a. IVN) te doen. Goede contacten met die organisaties zijn daarbij van groot belang.

Het werkgebied van de VWG heeft zich in de loop van de jaren ontwikkeld. Dit kent zijn eigen geschiedenis. Wel is het werkgebied sinds 1983 nauwelijks meer veranderd.

Nu, maar ook in eerdere discussies, is gebleken dat wijziging van het werkgebied leidt tot behoorlijke emotie. Betekent dit dat de grenzen van ons werkgebied onaantastbaar zijn? Neen, op basis van rationele gronden kunnen

er -met respect voor elkaar- goede redenen zijn het werkgebied aan te passen.

In dat kader wil het bestuur het Duitse deel van het werkgebied dan ook afstoten. Hiervoor zijn een aantal praktische redenen t.w.:

- Sinds enige tijd komen waarnemingen uit het Duitse deel die m.b.v. een smartphone worden ingevoerd automatisch terecht in Observado en niet meer in ons eigen regionale scherm. Voor op de PC ingevoerde waarnemingen in het Duitse deel geldt het omgekeerde. Ze 'vervuilen' de landelijke en regionale data en worden onthouden aan Observado. Daaraan wil Waarneming.nl graag een einde maken.
- Ons netwerk met andere organisaties en de Duitse overheid is beperkt.
- De regelgeving in het Duitse deel is anders.
- Het aantal waarnemingen, het bezoek door leden en het aantal leden dat in het Duitse deel woont is beperkt.

Tot slot: meedenken of actie?

In ons werkgebied zijn nu en dan ruimtelijke ontwikkelingen die schadelijk zijn voor de leefomgeving van vogels. Justin geeft in zijn opiniestuk daarvan een aantal voorbeelden. Wanneer ondernemen we als VWG actie? Dit is afhankelijk van de beschikbare capaciteit in termen van kwaliteit, wil en tijd. Dan is er ook nog vaak de vraag 'Hoe stellen we ons als VWG op?'. Wat het bestuur betreft zijn wij geen actiegroep en gaan we slechts in uiterste gevallen over tot het aansturen op wettelijke dwang (bijv. handhaving Flora- en Faunawet). In die gevallen dat dit tot aan de rechter komt zullen wij er naar streven om dat samen met andere natuurorganisaties te doen. We willen onze doelen realiseren middels advies, het bieden van hulp en het creëren van draagvlak.

Hoe nu verder?

Het bestuur komt op de ALV 2015 met drie voorstellen:

- Een uitvoeringsplan 2015 waaruit blijkt welke activiteiten het komende jaar op de rol staan.
- Een plan voor versteviging van onze relaties met andere natuurorganisaties, overheden, terreinbeheerders en waterschappen.
- Het voorstel om het Duitse gedeelte van het werkgebied af te stoten.

Maar eerst

We willen deze notitie en plannen echter vóór de ALV aan jullie voorleggen en daarmee tevens het draagvlak peilen. Hiertoe wordt op 19 januari 2015 een discussieavond georganiseerd.

Kernvragen op die avond zijn:

- * hoe werken we aan de doelen van de vereniging (als actiegroep of gesprekspartner)?
- * opereren we als VWG of liever als gezamenlijk “groen front” met partners?
- * ligt het zwaartepunt daarbij op een kleiner beschermingsgebied met accountmanagers?
- * is het nodig om de omvang van het werkgebied daarop aan te passen?
- * kunnen de leden zich vinden in het afstoten van het Duitse deel?

Het bestuur

Kijktip: Afferdense en Deestse Waarden en Zandwinplas de Waal

Peter Hoppenbrouwers, peter.hoppenbrouwers@planet.nl

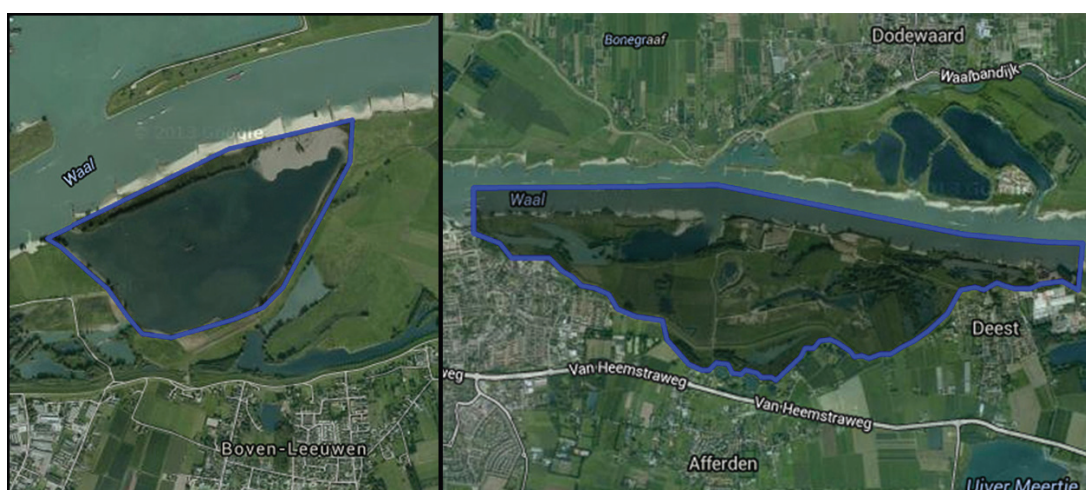
De komende wintermaanden is het vooral toch weer een futen-, eenden- en ganzentijd. Om tussen de algemene soorten een zeldzame er tussen uit te trekken is het zaak geduldig de hele (grote) groep goed te bekijken. Wie weet zwemt er nog een zeldzame futensoort of duiker tussen...

Deze keer heb ik gekozen voor twee gebieden in het Land van Maas en Waal. Ten eerste de Zandwinplas de Waal bij Boven-Leeuwen, in figuur 1 afgebeeld in het linkerdeel. Dit is een grote plas waar je met een telescoop het beste de vele watervogels kunt bekijken. De plas kan behoorlijk vol zitten met verschillende eendensoorten. Ook wordt de plas door vele ganzen bezocht als drink- en slaapplek. Tussen al die algemene eenden kan heel gemakkelijk een Grote Zee-eend of Zwarte Zee-eend zitten. Ook is hier ooit ("resultaten behaald in

het verleden..." de Grauwe Gors waargenomen. Er komen niet veel mensen op die locatie vogels kijken, dus wie weet wat er voor je opvliegt als je daar gaat lopen?!

Het tweede gebied zijn de Afferdense en Deestse Waarden, eveneens gelegen langs de Waal. Een gebied met grote en kleine plasjes waar het goed uitkijken is naar wat er zwemt of opvliegt. Qua vogelsoorten geldt hetzelfde als bij het vorige gebied. Het is hier wel wat drukker met mensen en honden.

In nijmegen.waarneming.nl zijn de waarnemingen van de twee gebieden gemakkelijk te bekijken. Onder het kopje overzichten kom je gebieden tegen; na die aangeklikt te hebben verschijnt er een overzicht van alle gebieden in nijmegen.waarneming.nl; typ de naam van het gebied en klik op OK.

Figuur 1 - ligging Zandwinplas de Waal (l) en Afferdense en Deestse Waarden (r)

Bron: waarneming.nl

Analyse van resultaten en aanbevelingen

Dertig jaar plas 5, reden voor een feestje?

Justin JFJ Jansen (justin.jansen@gmail.com)

Jordy TH Houkes (jordyhoukes@hotmail.com)

Fotografie: Jeroen Haas

Kraaijenbergse plas 5, 14 september 2014, vanuit het noorden gezien

Rond 1984 begon men met het omvormen van het gebied nu bekend als plas 5 (“Voortplas”), Kraaijenbergse Plassen, Gemeente Cuijk, Noord-Brabant, van landbouwgrond naar een zandwinningsplas. In 1990 stopte men de winning van delfstoffen, de plas kreeg het predicaat “natuur”, en in 1994 werd de plas geïsoleerd van de rest van de plassen door een dam. Er werd ook gestart met begrazing van de oeverdelen door *Exmoor*-pony's en *Taurus*-runderen. Op stapel staan werkzaamheden in de plas voor komende van 20 jaar, vandaar dat we nu de balans opmaken.

Inleiding

Door Pahlplatz (1985), Geraets & Pahlplatz (1989), Jans (1989), van der Weide (1989), Peters *et al* (2000), Hendriks *et al* (2001), Eradus (2004), Provincie Noord-Brabant (2009), Hoppenbrouwers (2012) en door Geraets (2013) werd de lezer al eerder op de hoogte gesteld van het wel en wee van de vogelwereld op en rond de Kraaijbergse Plassen.

Voor dit artikel zijn 37.490 waarnemingen geraadpleegd uit waarneming.nl (tot 13 september 2014) van 213 vogelsoorten (247 in de gehele Kraaijbergse Plassen), verzameld tussen 1982 en 2014. Geraadpleegd werden de waarnemingen uit de polygoon van Plas 5 (maar ook gegevens die betrekking hebben op plas 5, uit oudere kaartjes of uit overzichten waarbij het punt van digitale invoer buiten het gebied lag). Er zijn twee pieken te bespeuren in het aantal waarnemingen, nl. bij de voorbereidingen op de Avifauna Land van Cuijk (cf. Hendriks *et al* 2001, Hornman 2013) en bij het beschikbaar komen van waarneming.nl (zowel het thuisinvoeren als het invoeren in het veld). We hebben data geraadpleegd die zijn ingevoerd op waarneming.nl, afkomstig van het VWG-account en ingevoerd door Sjak Gielen, afkomstig van de watervogeltellingen (cf. Jans 1989, van Winden 2005) en van de wintervogeltellingen uit het Land van Cuijk (cf. Jans 1987, van der Weide 1991 & 1993, Peters 1996). Het betreft hier echter alleen het deel van deze omvangrijke archieven dat digitaal doorzoekbaar is.

De data van de watervogeltellingen zijn door clustering niet per plas geordend (Meino Koning pers. med.).

Enkele jaren terug zijn er in de zuidoever van de plas “verondiepingen” aangebracht.

Binnenkort wordt er ook een begin gemaakt om het noordoostelijke deel van de plas plaatselijk ondieper te maken (Provincie Noord-Brabant 2009: 128), en zal er een afvoerverbinding worden gemaakt naar de Maas (Goderie 2013) (dit n.a.v. de zeer hoge waterstanden na hoogwater in 1995). Zulke ingrepen werden al eerder gepleegd aan de oevers van plas 4 (Provincie Noord-Brabant 2009: 54). De afwezigheid van het belang van plas 5 voor watergebonden vogels (cf. Provincie Noord-Brabant 2009) gaf aanleiding voor het schrijven van dit artikel evenals de toelichting van de beheerder (Martijn Fliervoet *in lit*): *“De komende jaren twintig jaar wordt een gedeelte van de oostkant van plas 5 verondiept. Er gaat hier een plas-dras-situatie ontstaan waardoor het leefgebied voor met name stelt- en oeverlopers vergroot wordt. Daarnaast neemt de paaimogelijkheid voor vissen toe. De oppervlakte open en zeer diep water neemt met circa 10-15% af. Er blijft nog voldoende leefruimte voor eenden, futen en andere watervogels over.”*

Gebiedsbeschrijving

Voor dit onderzoek hebben we de begrenzingen van plas 5 gehanteerd zoals die zijn aangegeven op waarneming.nl op 13 september 2014 (figuur 1). Het gebied bevat de gehele plas en direct aangrenzende oeverzones.

Natuur en rust staan voorop bij plas 5, alleen zeer extensieve recreatie is toegestaan; ‘struinen’ en eventueel vogels observeren (Provincie Noord-Brabant 2009: 28). De plas is 62 hectare groot en onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (Provincie Noord-Brabant 2009: 44).

Thans beheert het Brabants Landschap plas 5. De plas is in 1990 opgeleverd en is sinds 1994

afgedamd (voor deze tijd vormde de plas één geheel met plas 4 en andere plassen), en na 1994 is in de plas circa 3,5 miljoen m³ opgespoten. Door de afdamming kent de plas geen directe verbinding meer met de andere plassen en de rivier de Maas. De waterstand in plas 5 wisselt nu alleen nog via het grond-, kwel- en regenwater (cf. Peters *et al* 2007).

Plas 5 is circa 20 meter diep en is helder, er is zicht tot circa 9 meter, en de waterkwaliteit is volgens toetsing aan de Stowamethode goed te noemen, zowel in fysisch-chemische als in ecologische zin (Provincie Noord-Brabant 2009: 52-54). Kranswieren *Characeae ssp* komen voor op een diepte van 2 tot 5 meter. Tot 3 meter komt Fonteinkruid *Potamogeton ssp* voor en tot 10 meter diepte komt Waterpest *Elodea ssp* voor. Aan schelpdieren worden Driehoeksmossel *Dreissena polymorpha*, Zwanenmossel *Anodonta cygnea*, Gewone Poelslak *Lymnaea stagnalis* en Grote Posthoornslak *Planorbis corneus* aangetroffen. Aan vissen: Paling *Anguilla anguilla*, Pos *Gymnocephalus cernuus*, Snoek *Esox lucius*, Snoekbaars *Stizostedion lucioperca*, Baars *Perca fluviatilis* en Ruisvoorn *Scardinius erythrophthalmus* (Provincie

Noord-Brabant 2009: 54).

Resultaten

Voor dit artikel kijken wij in het bijzonder naar de watergebonden soorten zoals de bodemfauna-eters (Tafeleend *Aythya ferina*, Kuifeend *Aythya fuligula*, Brilduiker *Bucephala clangula* en Meerkoet *Fulica atra*), viseters (Grote Zaagbek *Mergus merganser*, Nonnetje *Mergellus albellus*, Fuut *Podiceps cristatus* en Visdief *Sterna hirundo*) en planteneters (Knobbelzwaan *Cygnus olor* en Smient *Anas penelope*). Er wordt specifiek naar enkele van deze soorten gekeken i.v.m. de voorgenomen verontdieping van plas 5. Het totaal aantal soorten waargenomen op plas 5 bedraagt 213 (voor de gehele Kraaijenbergse Plassen betreft het 247 soorten (stand van zaken 19 oktober 2014)). In de alinea's hieronder staat tenzij anders vermeld tussen haakjes het aantal gevallen (dus niet het aantal exemplaren) vastgesteld op plas 5.

Ganzen

Plas 5 is voor ganzen geen foerageergebied en wordt nagenoeg alleen gebruikt om te drinken en te slapen. Grauwe Gans *Anser anser* (max. 4.750 op 13 september 2006) (Voslamber & Eradus 2007), Grote Canadese Gans *Branta canadensis* (max. 60 op 15 augustus 2010) en Brandgans *Branta leucopsis* (max. 100 op 27 januari 2011) broeden in de directe omgeving van de plas. Kolgans *Anser albifrons* (max. 10.352 op 16 januari 2010) en Toendrarietgans *Anser serrirostris*, (max. 450 op 29 oktober 2011) zijn wintergasten en slapen met regelmaat op de plas. Dwerggans *Anser erythropus* (6) (Jansen 2013), Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus* (3) en Rotgans *Branta bernicla* (5) worden incidenteel waargenomen en de status van Taigarietgans *Anser fabalis* is onbekend (cf. Koffijberg *et al* 2011).

Figuur 1 - Begrenzing plas 5 (bron: waarneming.nl)

Voor Kolgans – met een winterpopulatie in januari 2010 van 725.000+ vogels. – werd dus $\pm 1,4\%$ van de Nederlandse winterpopulatie vastgesteld op Plas 5 (Hornman *et al* 2012).

Zwanen

M.u.v. Knobbelzwaan gebruiken andere zwanen de plas om te rusten en te slapen. E.e.a. is afhankelijk van de stand van de Maas en de strengheid van de winter. Het hoogste aantal was 53 ruiende Knobbelzwanen op 15 augustus 2007. Het maximaal aantal voor Wilde Zwaan *Cygnus cygnus* werd op 2 februari 2011 waargenomen in de vorm van 30 vogels; dit aantal is in overeenstemming met de hogere aantallen in het binnenland in de winter van 2010/2011 (cf. Lamers & Selten 2011). Voor Kleine Zwaan *Cygnus bewickii* is het maximaal aantal vogels op 18 december 2005 waargenomen, nl. 168. De laatste jaren zijn de aantallen lager, vooral omdat de Kuilen steeds frequenter als slaappleats functioneren.

Eenden

Jaarlijkse broeders zijn Wilde Eend *Anas platyrhynchos* (max. 24 territoria in 1996) (Peters 1999) en Kuifeend (max. 5 broedgevallen in 2014). Verdwenen broedvogels zijn Krakeend *Anas strepera* (max. 1 territoria in 1993), Zomertaling *Anas querquedula* (max. 3 territoria in 1993), Bergeend *Tadorna tadorna* (max. 2 territoria in 1993 en 1996) en Slobeend *Anas clypeata* (max. 2 territoria in 1995) (Peters 1999).

Alle andere soorten (inclusief de broedvogels) betreffen of doortrekkers of wintergasten. Voorbeelden van doortrekkers zijn: Wilde Eend (max. 600), Casarca *Tadorna ferruginea* (max. 25), Bergeend (max. 8), Krooneend *Netta rufina* (max. 7), Krakeend (max. 131)

(cf. Boele *et al* 2012), Smient (max. 650), Slobeend (max. 43), Wintertaling *Anas crecca* (max. 157), Pijlstaart *Anas acuta* (max. 153) en Zomertaling (max. 9).

Kuifeend (max. 630) (tabel 2) (cf.), Tafeleend (max. 270) (tabel 3), Brilduiker (max. 37), Nonnetje (max. 31) en Grote Zaagbek (max. 11) zijn kenmerkende soorten voor het winterhalfjaar, waarbij het voorkomen van Kuifeend en Nonnetje voor het binnenland goed te noemen is (cf. Hustings & Reneerkens 2009, Hornman 2011).

Van enkele eendensoorten zijn op plas 5 alleen dwaalgasten te bezichtigen geweest: Amerikaanse Smient *Anas americana* (1), Witooggeend *Aythya nyroca* (4), Topper *Aythya marila* (6), Zwarte Zee-eend *Melanitta nigra* (1), Grote Zee-eend *Melanitta fusca* (8) (cf. Vergoossen 2013), Eider *Somateria mollissima* (1), IJseend *Clangula hyemalis* (1) en Middelste Zaagbek *Mergus serrator* (3).

Duikers

Incidenteel worden duikers op Plas 5 gevonden: Roodkeelduiker *Gavia stellata* (8), Parelduiker *Gavia arctica* (7) en IJsdruiker *Gavia immer* (1). Meestal zijn deze vogels langere tijd aanwezig.

Futen

Fuut heeft de hoogste aantallen vooral in augustus (max. 75 op 17 augustus 2013) en is het jaar rond in kleine aantallen aanwezig, en heeft in het verleden op de plas gebroed (cf. Peters 1999, Hendriks *et al* 2001: 208). Dodaars *Tachybaptus ruficollis* is m.u.v. de zomermaanden wel aanwezig met maximaal 18 vogels op 30 oktober 2005. De zeldzamere fuut-achtigen blijven wel vaak voor langere perioden hangen: Roodhalsfuut *Podiceps grisegena* (10), Kuifduiker *Podiceps auritus*

(6) en Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* (15).

Reiger, Ooievaars en Ibissen

Met uitzondering van Blauwe Reiger *Ardea cinerea* die het jaar rond te vinden is (max. 23) is ook Grote Zilverreiger *Ardea alba* tegenwoordig (max. 10) te vinden op plas 5. Alle andere soorten zijn dwaalgast: Zwarte Ibis *Plegadis falcinellus* (1) (Geraets 2014), Roerdomp *Botaurus stellaris* (4), Kwak *Nycticorax nycticorax* (1), Purperreiger *Ardea purpurea* (2) en Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta* (6).

Tot en met 2012 werden er ieder jaar meer Lepelaars *Platalea leucorodia* (max. 11) waargenomen op plas 5. Zo waren er in 2012 nog 48 waarnemingen op plas 5. Maar in 2013 en 2014 was er “slechts” één vogel enkele dagen ter plaatse.

Rallen

Incidenteel wordt Waterral *Rallus aquaticus* (max. 2) waargenomen op plas 5. Dit in tegenstelling tot plas 4 waar de vogel ook als broedvogel aanwezig is. Op 4 juni 1995 is een Porseleinhoen *Porzana porzana* waargenomen aan de noordwestzijde van plas 5. Waterhoen *Gallinula chloropus* is zo af en toe aanwezig in de winterperiode (met als maximum 8 op 23 juli 2001), en is een voormalige broedvogel. Het hoogste aantal Meerkoeten bedroeg 550 op 13 augustus 2007. Zie voor een uitwerking van de aantallen Meerkoeten op Plas 5 en aangrenzende plassen ook tabel 4. Tot 2008 broedde de soort nog in kleine aantallen (cf. Peters 1999), sindsdien is alleen in 2012 een nest gevonden.

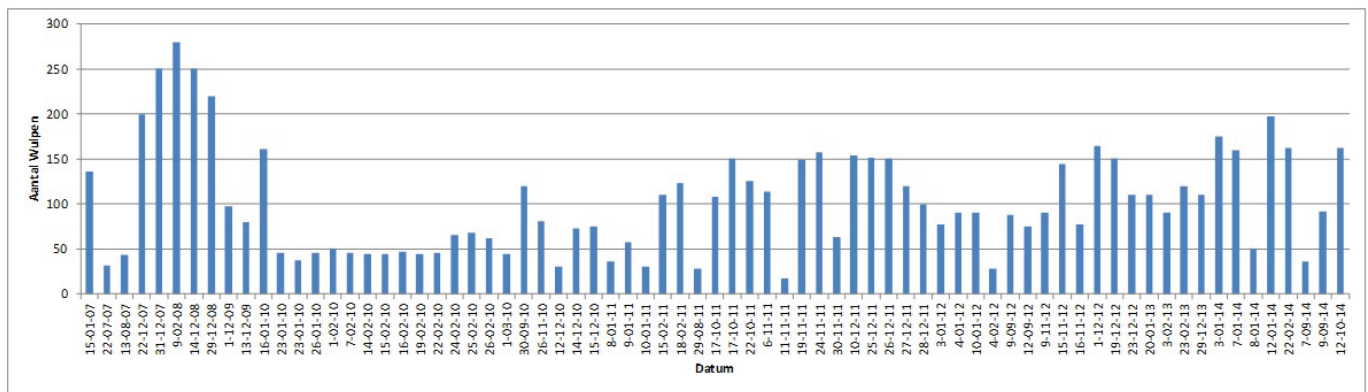
Steltlopers

De laatste vijf jaar is er geen steltlopersoort meer tot broeden gekomen op en langs plas 5 (JJ en JH, pers. obs.). Verstoring, overmatige

oeverbegroeiing en het ontbreken van langdurig geschikt habitat zijn de belangrijkste oorzaken. De plas speelt wel een rol van betekenis voor Wulp *Numenius arquata* als slaappleats (tabel 1) met maximaal 350 vogels op 11 januari 2008.

Vier soorten steltlopers: Scholekster *Haematopus ostralegus* (max. 1 in diverse jaren (o.a. 1993, 1995 en 1996)), Kievit *Vanellus vanellus*, Wulp en Kleine Plevier *Charadrius dubius* (max. 3 in 1996) hebben direct langs de oevers gebroed van de plas (cf. Jans 1985, Peters 1999) maar zijn al geruime tijd als broedvogel verdwenen. Grutto *Limosa limosa* is opgevoerd als broedvogel voor 2000 (Provincie Noord-Brabant 2009: 85), maar het betrof hier het mislukte paartje van Cuijk (ten noorden van Van der Valk), en deze hadden derhalve nooit als broedvogel/territorium opgevoerd mogen worden (Kell Eradus pers. med.). Het broedgeval van Oeverloper *Actitis hypoleucos* voor 1996 (Provincie Noord-Brabant 1998: 38) is onbevestigd en betreft doortrekkers (Kell Eradus pers. med.). Ook de Tureluurs *Tringa totanus* opgevoerd voor 1996 en 1998 betreffen doortrekkers (Provincie Noord-Brabant 2009: 85) (Kell Eradus pers. med.).

Tegenwoordig zijn jaarlijks te bekijken (als doortrekker): Oeverloper, Kleine Plevier en Scholekster. Met enige regelmaat (maar niet jaarlijks) worden Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*, Grutto (niet in 2014), Bosruiter *Tringa glareola*, Regenwulp *Numenius phaeopus* en Kempshaan *Philomachus pugnax* vastgesteld. Jaarlijks maar in kleine aantallen worden Bonte Strandloper *Calidris alpina*, Watersnip *Gallinago gallinago*, Tureluur, Groenpootruiter *Tringa nebularia* en Witgat *Tringa ochropus* waargenomen.

Tabel 1 - Aantal Wulpen op plas 5 ingevoerd op waarneming.nl met als gedrag slaappleats

De overige soorten zijn incidentele gasten: Kluut *Recurvirostra avosetta* (8), Steltkluut *Himantopus himantopus* (1), Goudplevier *Pluvialis apricaria* (4), Zilverplevier *Pluvialis squatarola* (3), Morinelplevier *Charadrius morinellus* (1), Steenloper *Arenaria interpres* (1), Houtsnip *Scolopax rusticola* (2), Bokje *Lymnocyptes minimus* (6), Rosse Grutto *Limosa lapponica* (7), Zwarte Ruiter *Tringa erythropus* (6), Kanoet *Calidris canutus* (6), Drieteenstrandloper *Calidris alba* (5), Kleine Strandloper *Calidris minuta* (13), Temmincks Strandloper *Calidris temminckii* (3) en Krombekstrandloper *Calidris ferruginea* (6).

Meeuwen

Voor meeuwen is plas 5 de laatste jaren overdag een rustplaats en soms een voorverzamelplaats (slaappleats is de laatste jaren op plas 7). Slechts een enkele keer wordt geslapen op plas 5 (bij ernstige verstoring op plas 7). M.u.v. Kokmeeuw *Chroicocephalus ridibundus* en Stormmeeuw *Larus canus* zijn de aantallen doorgaans heel laag en jaarlijks waargenomen soorten zijn Zwartkopmeeuw *Ichthyæetus melanocephalus*, Geelpootmeeuw *Larus michahellis*, Grote Mantelmeeuw *Larus marinus*, Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus*, Pontische Meeuw *Larus cachinnans* en Zilvermeeuw *Larus argentatus*.

Voor Dwergmeeuwen *Hydrocoloeus minutus* is de plas erg in trek, met op 2 mei 2013 een bizar hoog aantal van 198 vogels, voor het binnenland een ongehoord aantal (cf. Boeren 2006). Op een waarneming uit september na zijn alle gevallen uit april-mei en meestal zijn de vogels maar korte tijd ter plaatse.

Sterns

Voor sterns lijkt plas 5 veel parallellente hebben met de Stevol-plas tussen Stevensweert en Ohé en Laak in Midden-Limburg (Hulsbosch & Jeurissen 2012). Die wordt soms door – voor het binnenland – grote aantallen gebruikt als korte tussenstop. Visdief *Sterna hirundo* is een broedvogel en een doortrekker met als maximum 65 vogels op 12 mei 2013. Visdief broedt pas sinds 2001 in het gebied (Erasmus & Peters 2003). Thans nestelen er tussen de 10 en 20 paartjes op twee vlotjes die jaarlijks door het Brabants Landschap voor de hut worden uitgelegd. Zwarte Stern *Chlidonias niger* is een jaarlijkse doortrekker in klein aantal met als maximum 25 vogels (15 mei 2000). En is dus geen broedvogel zoals door Provincie Noord-Brabant (1998: 36) werd opgemerkt.

De overige sternsoorten zijn zeldzaam: Noordse Stern *Sterna paradisaea* (7), Witwangstern *Chlidonias hybrida* (circa 42 ex. in mei 2010), Witvleugelstern *Chlidonias*

leucopterus (1) en Reuzenstern *Hydroprogne caspia* (2).

Conclusies

1) Kuifeenden, Tafeleenden en Meerkoeten zijn echte bodemfauna-eters. Waarbij Kuifeenden het liefst foerageren tussen de 1 en 3 meter diepte, tot maximaal 5 meter (Cramp 1977: 581), Tafeleenden tussen de 1 en 2,5 meter (Cramp 1977: 564), Brilduikers tot maximaal 4 meter (Cramp 1977: 660) en Meerkoeten tot maximaal 0,4 meter (Cramp 1979: 603).

Het is dan ook geen verrassing dat deze soorten op grote diepe plassen voornamelijk langs de oeverdelen, o.a. ten westen van de vogelobservatiehut bij plas 5, verblijven. Dit beeld herhaalt zich ook op andere diepe plassen zoals op plas 7 en 8 van de Kraaijenbergse Plassen.

We veronderstellen dat bodemfauna-eters plas 5 overdag voornamelijk gebruiken als rustgebied (in het bijzonder vanwege recreatie en werkverkeer bij andere plassen), en dat met name 's-nachts elders gevoerageerd wordt. Dit laatste fenomeen is o.a. beschreven door Dirksen & Boudewijn (1992). Onze veronderstelling wordt bevestigd door onderstaande tabellen. Hieruit blijkt namelijk dat in juni tot en met augustus de aantallen Kuifeenden, Tafeleenden en Meerkoeten het hoogst zijn op plas 5. In deze periode vindt er nog relatief veel verstoring plaats op plas 7 en 8 door recreatie (JJ en JH pers. obs.). Vanaf september neemt de verstoring op plas 7 en 8 af en vanaf dat moment worden de hoogste aantallen Tafeleenden, Kuifeenden en Meerkoeten waargenomen op plas 7 en 8. Overigens wordt een sterke toename van recreatie verwacht in de komende jaren, i.v.m. het gereedkomen van de werkzaamheden,

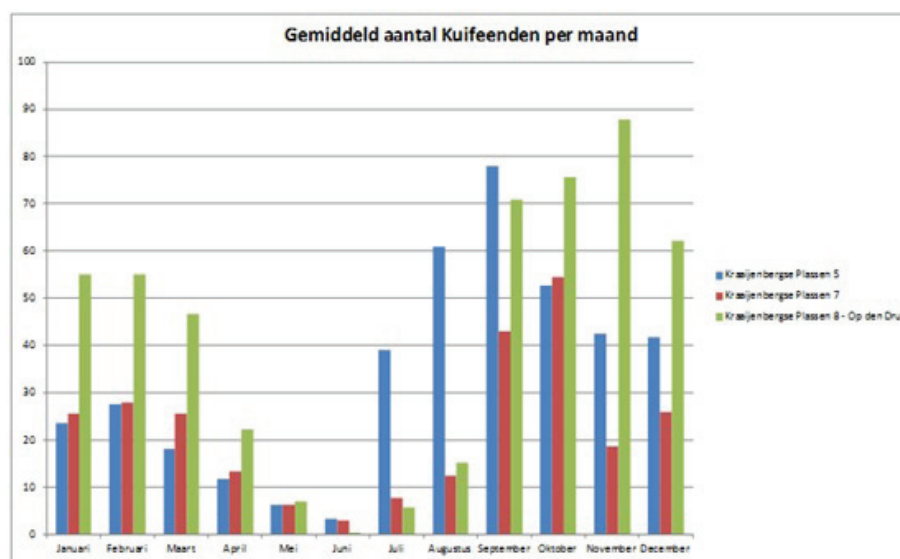
en daarmee gepaard een grotere verstoring (vooral omdat zonering ontbreekt op de ondiepere delen van de recreatieplassen).

2). Voor viseters als Futen (tot 30 meter diepte duikend (Cramp 1977: 82)), Aalscholvers *Phalacrocorax carbo* (tot 9 meter diepte duikend (Cramp 1977: 203), Duikers (tot circa 10 meter duikend (Cramp 1977: 46, 52 en 58), Grote Zaagbek (tot 3 meter duikend (Cramp 1977: 683)) en Nonnetje (tot 4 meter duikend (Cramp 1977: 670) is het diepere deel van plas 5 erg belangrijk. Grote Zee-eend vindt zelfs voedsel op de bodem van plas 5 (mossels, JJ pers obs) (cf. Cramp 1977: 646).

Ook is het diepere deel van plas 5 zeer gewild als slaapplek voor ganzen (vanwege een verlaagde kans op predatie).

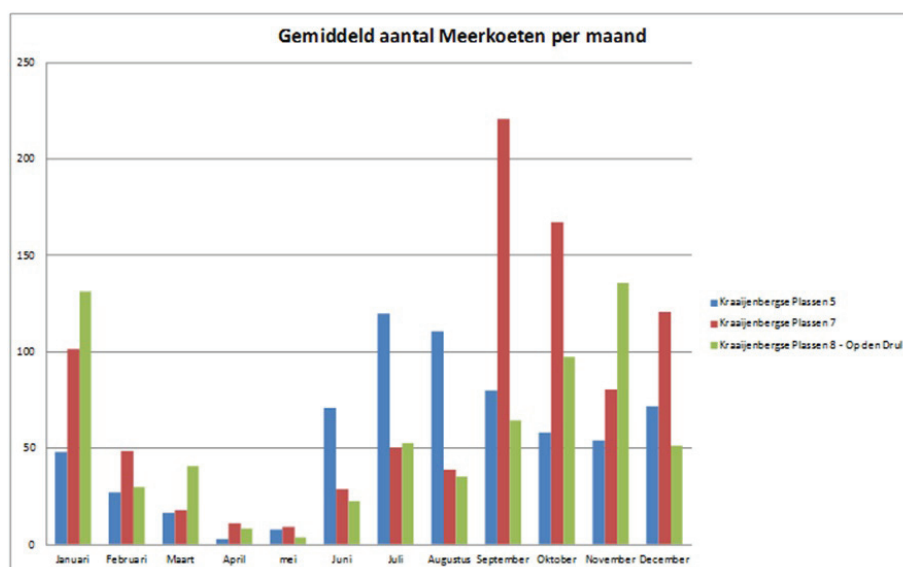
3). De inrichting tot plas-dras-situatie/ moeraszone, o.a. voor steltlopers (Martijn Fliervoet in lit.), zoals getekend in Provincie Noord-Brabant (2009:128) is niet gewenst. Steltlopers gebruiken het gebied alleen als overnachtingsplek en grotendeels als korte stop-over. Daarnaast verdwijnt er een belangrijk deel van het foerageergebied van bodemfauna-etende eenden. Ook zal de geschikte habitat voor steltlopers snel verdwijnen door het uitblijven van onderhoud (hoge kosten); hierdoor zal dit stuk snel begroeien. De zandplaten die nu aanwezig zijn op plas 5 functioneren redelijk goed dankzij hoge waterstanden in de wintermaanden (dan staan de zandplaten onder water) en het droogvallen van de zandplaten in de rest van het jaar.

4). Peters (1999) (cf. Hendriks *et al* 2001: 208) somt in zijn rapportage broedvogels op die thans verdwenen zijn (pers. data JJ): Knobbelzwaan (max. 7 territoria in 1995),

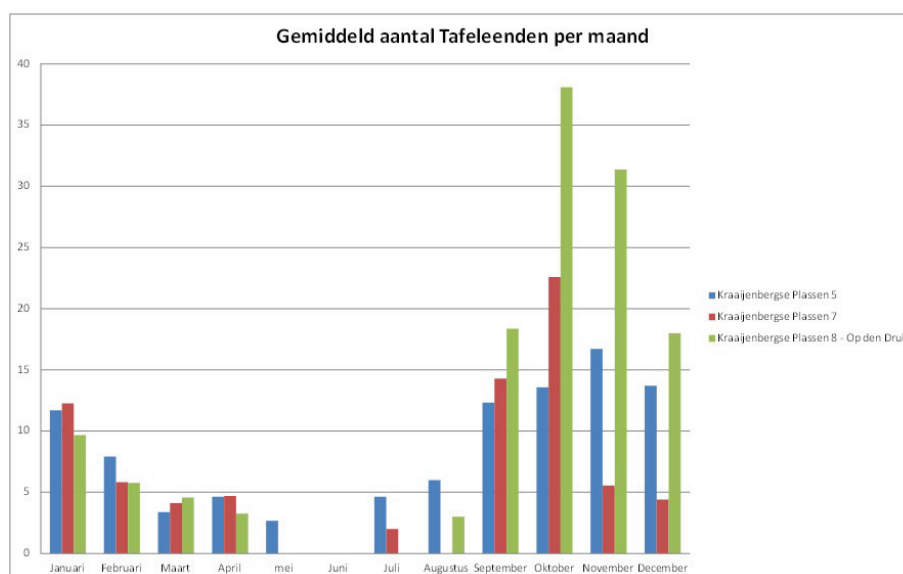
Tabel 2 - Gemiddeld aantal Kuifeenden per maand op plas 5, 7 en 8

$N = 2198$ (N plas 5 = 912, N plas 7 = 838 en N plas 8 = 448). Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaijenbergse Plassen – De Bult, Kraaijenbergse Plassen – De Geest, en Maasveld – Tochtsloot zijn toegevoegd aan Kraaijenbergse Plassen – plas 5. Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaijenbergse Plassen – Achter de Slagboom en Kraaijenbergse Plassen – Linden zijn toegevoegd aan Kraaijenbergse plassen – plas 7. Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaijenbergse Plassen – Dommelsvoort zijn toegevoegd aan Kraaijenbergse plassen – plas 8. Waarnemingen met het aantal 1 zijn niet meegenomen in bovenstaande tabel.

Tabel 3 - Gemiddeld aantal Tafelkooien per maand op plas 5, 7 en 8

$N = 1361$ (N plas 5 = 841, N plas 7 = 235, N plas 8 = 285). Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaijenbergse Plassen – De Bult, Kraaijenbergse Plassen – De Geest, en Maasveld – Tochtsloot zijn toegevoegd aan Kraaijenbergse Plassen – plas 5. Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaijenbergse Plassen – Achter de Slagboom en Kraaijenbergse Plassen – Linden zijn toegevoegd aan Kraaijenbergse plassen – plas 7. Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaijenbergse Plassen – Dommelsvoort zijn toegevoegd aan Kraaijenbergse plassen – plas 8. Waarnemingen met het aantal 1 zijn niet meegenomen in bovenstaande tabel.

Tabel 4 - Gemiddeld aantal Meerkoeten per maand op plas 5, 7 en 8

N = 602 (N plas 5 = 331, N plas 7 = 187, N plas 8 = 84). Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaienbergse Plassen – De Bult, Kraaienbergse Plassen – De Geest, en Maasveld – Tochtsloot zijn toegevoegd aan Kraaienbergse Plassen – plas 5. Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaienbergse Plassen – Achter de Slagboom en Kraaienbergse Plassen – Linden zijn toegevoegd aan Kraaienbergse plassen – plas 7. Waarnemingen ingevoerd in het gebied Kraaienbergse Plassen – Dommelsvoort zijn toegevoegd aan Kraaienbergse plassen – plas 8. Waarnemingen met het aantal 1 zijn niet meegenomen in bovenstaande tabel.

Fuut (max. 14 territoria in 1998), Meerkoet (max. 38 territoria in 1996), Krakeend (max. 1 territoria in 1993), Zomertaling (max. 3 territoria in 1993), Slobeend (max. 2 territoria in 1995), Waterhoen (max. 1 in 1994), Scholekster (max. 1 in diverse jaren (o.a. 1993, 1995 en 1996)), Kleine Plevier (max. 3 in 1996) maar ook rietvogels zoals Blauwborst *Luscinia svecica*, Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus* en Rietgors *Emberiza schoeniclus* zijn als broedvogel verdwenen.

Ook verdween de Patrijs *Perdix perdix* in 2011 (laatste waarneming). Dit terwijl in 1993 en 1994 nog vier territoria aanwezig waren (Peters 1999). Verder is Zomertortel *Streptopelia turtur* verdwenen als broedvogel (afwezig sinds 2012). In 2014 mislukte een broedgeval van IJsvogel *Alcedo atthis* door recreanten.

Tuinfluitier *Sylvia borin*, Tjiftjaf *Phylloscopus collybita* en Fitis *Phylloscopus trochilus* floreren overall langs de oevers, maar het aantal broedvogels is afgenomen t.o.v. de figuur in Peters *et al* (2008: 48).

5). Zoals eerder vermeld staan de Exmoorpony's regelmatig te rusten op de zandplaten (cf. Provincie Noord-Brabant 2009: 121). Dit zorgt met name in de broedperiode voor verstoring. Steltlopers en Sterns hebben er tot op heden dan ook nog niet succesvol gebroed. De sterns zijn aangewezen op de twee vlotjes welke jaarlijks door het Brabants Landschap worden neergelegd en door vrijwilligers worden opgeknapt. Deze vlotjes zijn hard nodig voor de Visdiefjes en vormen een prima educatief en succesvol jaarlijks terugkerend project.

6). I.t.t. Provincie Noord-Brabant (2009:

82) constateren we wel degelijk grote verstoringen op de plassen. Ook zien we dat de doelstelling zoals geformuleerd door Provincie Noord-Brabant (Provincie Noord-Brabant 2009: 28) niet behaald wordt. Verstoring wordt in hetzelfde rapport als risico aangegeven, en heeft precies zoals vermeld in het rapport een grote invloed op bodembroeders (zo worden nauwelijks jonge eenden/futen vastgesteld op plas 5)(Provincie Noord-Brabant 2009: 82, 87, JJ pers. obs.). Er wordt veel en vaak door lokale bewoners gerecreëerd bijvoorbeeld door te struinen (zo loopt er een onofficieel struinpad langs de zandplaten in de ZO-hoek, en keer op keer vliegt alles op), te wandelen met de hond, te zonnen en te zwemmen rondom en in plas 5. Op de Bult speelt vooral het probleem van een mannen-ontmoetingsplaats die volop in bedrijf is en scherp afwijkt van de eigenlijke zonering aan de noordwest oever van plas 4. Dit zorgt voor ongewenste ontmoetingen bij overige recreanten. Ook wordt geconstateerd dat er illegaal gesnoeid wordt aan de randen van plas ter plaatse van De Bult (JH pers. obs.) en dat het zwerfafval toeneemt. Op al deze zaken is nauwelijks zichtbaar toezicht of handhaving.

7). De vogelkijkhut heeft behoorlijk te lijden van vandalisme, in juli t/m september 2014 is het grootste deel van de luiken vernield en is er diverse malen geprobeerd om brand te stichten. Ook blijft afval liggen en wordt er glas kapot gegooid. De schade is overigens door vrijwilligers van het Brabants Landschap op 25 september 2014 weer hersteld (Willy van Schipstal op twitter).

8). De parkeergelegenheid langs de doorgaande weg nabij de vogelkijkhut is zeer slecht, het is in feite een berm, en dit zorgt voor verkeersonveilige situaties. Ook is de

vogelkijkhut niet bereikbaar voor minder valide bezoekers. Hoewel de luiken in de vogelkijkhut voor hen geschikt zijn is het voor rolstoelbezoekers onmogelijk om in en bij de hut te komen. Een lokale vogelaar/fotograaf wordt hier dagelijks mee geconfronteerd.

9). Er zijn plannen om plas 5 als waterbergingsgebied te gaan gebruiken. Na hoogwater in 1995 is de plas geruime tijd extreem hoog geweest en dat heeft de hele inrichting drastisch veranderd. Er is geruime tijd voor herstelwerkzaamheden nodig geweest, dit kan dus een grote bedreiging voor het gebied vormen in de nabije toekomst, waarin jaren ontwikkeling in korte tijd teniet gedaan kunnen worden. Hiervoor is meer onderzoek nodig.

Aanbevelingen

1). De voorgenomen verondieping van plas 5, thans in afwijking van Provincie Noord-Brabant (2009: 128), is nu geprojecteerd voor de vogelkijkhut (Martijn Fliervoet in lit.). Deze verondieping kan wel degelijk een positief effect hebben op het foerageergebied van bodemfauna-etende soorten. Hiervoor zouden delen van plas 5 verondiept moeten worden tot een diepte van maximaal 3 meter (t.o.v. de laagste gemiddelde oppervlaktewaterstand). Er is dan nog genoeg foerageergebied over voor viseters. En voor ganzen blijven de diepere delen beschikbaar als slaappleats.

Om het foerageergebied voor steltlopers te vergroten zouden er een aantal zandplaten aangebracht kunnen worden. Daarbij is het wel belangrijk dat deze zandplaten niet permanent droog liggend (en alleen in de maanden dat de oppervlaktewaterstand het laagst is). Wanneer de nieuwe zandplaten worden aangelegd op dezelfde hoogte als de bestaande zandplaten is de kans op

succes het grootst. Wanneer enkele ondiepe zandbanken niet jaarlijks droogvallen worden hiermee tevens paaigronden voor vissen gecreëerd.

Aandachtspunt is wel de nog aan te leggen afvoerverbinding richting de Maas. Deze afvoerverbinding kan een effect hebben op de waterstand van plas 5 en daarmee op het functioneren van de zandplaten. Die kan en mag alleen gebruikt worden om ongewenste oppervlaktewaterstandsituaties zoals in 1995 te voorkomen.

2). Alvorens er gestart wordt met het aanbrengen van het slib (=microzand) in plas 5, dient volgens ons het effect van het verondiepen op het huidige ecosysteem onderzocht te worden. Het slib is immers een restproduct en afhankelijk van de manier van aanbrengen ontstaat er vertroebeling van het water. Uitgangspunt is dat de huidige water- en bodemkwaliteit niet mag verslechteren (thans is de vergunningsaanvraag bij Waterschap Aa en Maas in procedure, Martijn Fliervoet in lit.). Ook de duur van het werk en de werkwijze zijn bepalend om de verstoring te beperken.

3). Door het gefaseerd terugdringen van wilgengroei langs de oevers van plas 5 kan de soortenrijkdom toenemen. Er ontstaat namelijk meer diversiteit en voor recreanten wordt het minder interessant om te zonnen en voor andere vormen van recreatie. Een deel van de begroeiing moet echter blijven staan vanwege de beschutting van ruiende en slapende vogels. Overigens zijn enkele vrijwilligers van VWG Nijmegen e.o. en GrootGrave bereid om te helpen bij werkzaamheden langs de oevers.

4). Watergebonden vogels hebben op dit moment nauwelijks kans op broeden rondom plas 5, door de voornoemde verstoring door recreanten, Taurus-runderen en Exmoorpony's. De oplossing is volgens ons het uitrasteren en in delen met geboden en verboden werken (Provincie Noord-Brabant 2009: 127). Dit laatste werkt volgens ons alleen wanneer er ook meer capaciteit komt voor toezicht en handhaving. Dit mede om vernielingen aan de vogelkijkhut tegen te gaan.

5). De gemeente Cuijk is wegbeheerder voor de weg langs de vogelkijkhut. Een oplossing voor de verkeersonveilige situatie is volgens ons het aanleggen van een aantal halfverharde parkeerplaatsen.

6). Door de toegangspoortjes rolstoelvriendelijk te maken en het pad naar de hut halfverhard aan te leggen kan de toegankelijkheid tot de vogelkijkhut voor mindervalide bezoekers verbeterd worden.

Dankwoord

In het bijzonder mogen de inspanningen van Gert-Jan Caspers en Louis Geraets niet onvermeld blijven daar zij verantwoordelijk zijn voor meer dan de helft van het aantal ingevoerde waarnemingen voor plas 5. Ook bedanken wij Leon Peters voor de door hem verzamelde data van plas 5. Verder dank aan Kell Eradus, Meino Koning, Martijn Fliervoet en Theo de Mol (beide Brabants Landschap), Patrick Tolmeijer (Smals) en Louis Geraets voor feedback op eerdere versies van dit artikel.

De Kraaijenbergse plassen met plas 5 rechts in beeld, plas 7 in het midden links en onderaan de Maas. De foto is genomen vanuit noord.

Literatuur

Boele, A., van Bruggen, J., van Dijk, A.J., Hustings F., Koffieberg K., Vergeer J.W., & Plate C.L. 2014. Broedvogels in Nederland in 2012. SOVON-rapport 2014/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Boeren J. 2006. Doortrek van de Dwergmeeuw in Limburg. Tien jaar later. Limburgse Vogels 16: 51-54.

Cramp S. (ed) 1977. Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. Volume I. London.

Cramp S. (ed) 1979. Handbook of the Birds of Europe the Middle East and North Africa. Volume II. London.

Dirksen S. & Boudewijn T.J. 1992. Nachtelijke verspreiding van foeragerende duikeenden in het Midden Limburgse Maas-Plassengebied. Limburgse Vogels 4 (3): 89-96.

Geraets L. & Pahlplatz R. 1989. Een gebiedsbeschrijving en wintervogeltelling

rond de Kraaijenbergse Plassen in de winter 1985/86. De Mourik 1989 (2): 54-67.

Geraets L. 2013. Vuurwerkinde Kraaijenbergse Plassen. De Mourik 2013 (1): 4-6.

Geraets L. 2014. Zwarte Ibis in het werkgebied. De Mourik 2014 (1): 22-23.

Goderie R. 2013. Actualisatie 2013. Beheerplan Kraaijenbergse Plassen 2009-2019. Nijmegen.

Eradius K. & Peters L. 2003. Visdief nieuwe broedvogel Land van Cuijk. De Mourik 2003 (1): 21-22.

Eradius K. 2004. Zeldzame en schaarse broedvogels van de Kraaijenbergse Plassen in 2004. De Mourik 2004 (3): 26-30.

Hendriks R., Hornman M., Pahlplatz R. & van der Weide M. 2001. Vogels in het Land van Cuijk. Nijmegen.

Hoppenbrouwers P. 2012. Winterkijktip: de Kraaijenbergse Plassen. De Mourik 2012 (3): 101.

- Hornman M. 2011. Het Nonnetjes in Limburg: een graag geziene wintergast. *Limburgse Vogels* 21: 16-22.
- Hornman M. 2013. Waarnemingenoverzicht 1 november 2012 t/m 31 januari 2013 met een historische terugblik. *De Mourik* 2013 (1): 34-42.
- Hornman M., Hustings F., Koffijberg K., Kleefstra R., Klaassen O., van Winden E., Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2012. Watervogels in Nederland in 2009-2010. Nijmegen.
- Hulsbosch N. & Jeurissen D. 2012. Stevol, sternenparadijs in Midden-Limburg. *Limburgse Vogels* 22: 53-56.
- Hustings F. & Reneerkens N. 2009. Overwinterende Tafeleenden langs de Limburgse Maas: opkomst en neergang? *Limburgse Vogels* 19: 32-40.
- Jans E. 1985. De wulp als broedvogel in het gebied van de Beerse Overlaat. *De Mourik* 11 (3): 109.
- Jans E. 1987. Verslag wintervogeltelling (2-4 januari 1987) Land van Cuyk. *De Mourik* 4: 127-129.
- Jans E. 1989. Gebiedsbeschrijving en wintervogeltelling rond de Kraaijbergse Plassen winter 1985/86. *De Mourik* 15 (2): 54-67.
- Jansen JJFJ 2013. De Dwerggans van het Land van Cuijk en de Kop van Noord-Limburg. *De Mourik* 2013 (2): 98-99.
- Koffijberg K., Hustings F., de Jong A., Hornman M. & van Winden E. 2011. Recente ontwikkelingen in het voorkomen van. Taigarietganzen in Nederland. *Limosa* 84 (3): 117-131.
- Lamers G. & Selten T. 2011. Wilde Zwanen in Limburg op de winter van 2010/2011. Hoge aantallen door sneeuwval en hoogwater in de Maas. *Limburgse Vogels* 21: 23-27.
- Pahlplatz R. 1985. De Kraaijbergse Plassen. *De Mourik* 1985 (3): 101-102
- Peters L. 1999. Broedvogels van de westelijke helft van de Kraaijbergse Plassen (1993-1996). Ongepubliceerd, Privé-archief Kell Eradus.
- Peters B., Kurstjens G. & Calle P. 2007. Maas in Beeld, 1 april 2008. Maas in Bureau Drift/ Kurstjens Ecologisch Advies, Berg en Dal/ Beek-Ubbergen.
- Peters L., Koning M., Hoogesteger B. 2000. Kraaijbergse Plassen: Avifauna in een notendop. Waar ruim 25 jaar graafwerk toe kan leiden. *De Mourik* 2000 (3): 52-54.
- Peters L. 1996. Wintervogeltelling in het land van Cuijk 1995/96. *De Mourik* 3: 58-61.
- Provincie Noord-Brabant 1998. Tweede rapportage van de evaluatie van het milieu-effectrapport ontgrondingen. Tilburg.
- Provincie Noord-Brabant 2009. Eindevaluatie Kraaijbergse Plassen. Zandwinning in de gemeente Cuijk. s'-Hertogenbosch.
- Vergoosen W. 2013. De Grote Zee-eend in Limburg. *Limburgse Vogels* 23: 25-31.
- Voslamber B. & Eradus K. 2007. Grauwe ganzen in het werkgebied van de VWG Rijk van Nijmegen. Deel 1: aantallen en verspreiding, *De Mourik* (1): 21-29.
- van der Weide M. 1989. Steltlopers in de Kraaijbergse Plassen, 1987. *De Mourik* 1989 (2): 79-80.
- van der Weide M. 1991. Wintervogeltelling Land van Cuijk, december 1990. *De Mourik* 1: 33- 35.
- van der Weide M. 1993. Wintervogeltellingen Land van Cuijk, 1991/92 en 1992/93. *De Mourik* 19 (1): 43-45.
- van Winden E. 2005. Dertig jaar watervogeltellingen langs Maas en Waal in het werkgebied van VWG Nijmegen. *De Mourik* 3: 99-108.

De VWG vogelcursus 2014 in Nijmegen

Zelf vogelaar worden

Ernst Bouwes volgde in 2014 de vogelcursus van onze vogelwerkgroep. Een verslag van de vogelcursus door de ogen van cursist Ernst.

Ernst Bouwes (e.bouwes@upcmail.nl)

"Wat denk jij dat de verhouding man-vrouw vanavond zal zijn?"

Op een natte avond in februari ben ik net ingestapt bij twee vriendinnen op weg naar de eerste cursusavond van de vogelwerkgroep Nijmegen

"Vijfentwintig procent vrouw, de rest man."

"Dachten wij ook, ja."

Vogelaars, dat zijn belegen kantoorwerkers in groene windjacks met een baardje van voor het hipster tijdperk en functioneel schoeisel aan de voeten. Een voorwerp van spot in De Wereld Draait Door. De ene keer door het beeld struikelend in een camouflagetent en de andere keer onbegrepen als spotter van een suspecte uil bij een benzinepomp in Zwolle. "Ja, jongens, wat is het nu? Een Sperwer of een uil? En daarvoor rijdt u op klaarlichte dag vanuit Roermond naar Overijssel?"

Ons maakt dit niet uit, die beeldvorming. Bij recente vakanties op Texel zijn we langzaam in de vogelwereld gezogen. In het zomerhuisje staat een opgezette Roerdomp en de kasten zijn met vogelboeken gevuld. Jan Drijver, de oorspronkelijke eigenaar, schreef er een aantal zelf. We meldden ons aan voor een vogelexcursie in De Cocksdorp. De gids bracht de groep naar de Schorren en Utopia, twee wetlands met watervogels. Verrek, dit was een stuk makkelijker dan gedacht. Zo'n dertig verschillende soorten konden we zo afvinken. De ochtend vloog voorbij, in tegenstelling tot de vogels, die netjes blijven zitten.

Terug in Nijmegen vraag ik vogelaar Eddy

wanneer we met hem mee mogen.

"Begin eerst maar eens met de cursus van de vogelwerkgroep."

"Goed."

Onder de ruim dertig cursisten, het lokaaltje is stampvol, tellen we die eerste avond hooguit vijf mannen.

Soepeend

De Ooij staat centraal op de lesavond, die steeds op de donderdag voor de zaterdagse excursie is. Welke vogels gaan we zien en hoe klinken ze? Gastheer Sjaak legt uit dat we om half tien verzamelen en niet bij het krieken van de dag.

"Dan is het zo'n gekrakeel van vogels door elkaar, dan weten jullie niet waar je kijken moet."

"Jij zou in de politiek moeten gaan.", roept iemand uit de zaal.

De stemming zit er goed in.

Na de algemene inleiding volgen afbeeldingen van ganzen, eenden, futen, talingen en scholvers plus in de meeste gevallen hun bijbehorende roep. Ieder heeft zijn eigen snavellengte, wenkbrauwstreep, vleugel- of staartkleur dan wel -lengte. Tenminste als het een mannetje is. Vrouwtjes en jongen zien er weer anders uit en als het zomer of herfst is, kunnen we alle zojuist gegeven informatie vergeten. Als ze geen vrouwtje meer zoeken, doet het mannetje geen moeite meer om extra te eten voor opvallende kleuren.

"En kennen jullie de Soepeend? Die heeft een

Deelnemers vogelcursus 2011

Foto's: Harry Nieboer

mengeling van alle bovengenoemde kleuren en eigenschappen. Tot zaterdag om half tien bij het H-D-gemaal.”

Enigszins tureluurs stappen we de auto in.

Rietgors

De zaterdag begint met prachtig weer. De ongeveer dertig aspirant-vogelaars, van wie één uit Duitsland is komen fietsen, delen zich op in vier groepen met ieder een eigen gids. De onze, Gijsbert, ziet direct een Dodaars

wegvluchten in het riet als we de helling bij het gemaal afrijden. Tegenvaller! Ik had zo graag de dodaars gezien, maar keek te laat op de goede plek. De rest van de ochtend verloopt als een mooie droom. De ene na de andere watervogel staat of

zwemt voor onze neuzen. Van de Kol-, Brand- en Nijlgans tot de Berg-, Tafel- en Krakeend en verder reigers, scholvers, hoenen en koeten. Dat gaat makkelijk, dat vogels kijken.

Vogelparadijs de Ooij heeft wel één klein

nadeel. De afstanden zijn te groot om alles te lopen. Fietsend vogelkijken blijkt een kunst op zich. Ten eerste, zoals Gijsbert opmerkte, blijven de vogels rustig op hun tak zitten bij een voorbijrijdende fietser, maar vliegen ze weg bij een stoppende. Zolang een verrekijker hanteren én een fiets besturen geen optie is voor de mens staat hij voor een onoplosbaar probleem. Eerst moeten generaties zonder uitzondering van hun fiets stappen zonder kwade bedoelingen voordat de vogel bereid

is om te blijven zitten. Later valt me op dat een wandelaar bij een plas water geen invloed heeft op gedrag van een groep ganzen, maar wel als deze een kijker voor zijn ogen zet. Over een afstand van een meter of vijftig kan een

gans het verschil tussen een geweer en een kijker waarschijnlijk niet onderscheiden.

En mocht een vogel nog op zijn plek zitten, dan vlucht hij wel weg voor de piepende remmen, het gekletter van spatborden of het

*““Blauwborst!!”,
...vreugdedansje... , “Marcel,
achter ons! IJsvogel!!”: en die
leverde me een high-five op.”*

gevloek van op elkaar botsende vogelaars, nadat de voorste plotsklaps gestopt is bij het uitroepen van 'RIETGORS!'.

Koperwiek

Vogels spotten begint thuis. De website www.waarneming.nl is een excellente informatiebron, die precies aangeeft welke vogel je wanneer en op welke plek had kunnen zien of horen. De Vogelwerkgroep Nijmegen heeft een subpagina, die onze vliegende streekgenoten van Gennep tot Bemmelerwaard in kaart brengt. Na een half jaar de site gevolgd te hebben, kan ik me nauwelijks voorstellen dat een vogel zich ongemerkt in ons rivierengebied kan ophouden.

Vlakbij in het park is een Koperwiek gezien, nauwelijks tweehonderd meter van mijn huis. Op het kaartje staat een pijl. Daar moet ie zitten! Eenmaal gearriveerd bij de aangewezen boom blijkt de vogel gevlogen. Na een minuut of tien passeert een tot dan toe norse, zwijgzame buurman van een paar huizen verderop. De Koperwiek? Maar die zat ook vaak daar, wijst hij naar een bommenrij aan de overkant van het veld. Gisteren had hij nog een Tuinfluiter in de heg, terwijl bij zijn burens een nest spechten voor de deur opgroeien. Sindsdien groeten we elkaar enthousiast. De Koperwiek zit vervolgens op een draad in het desbetreffende bosje.

IJsvogel

Onze tweede excursie is niet in het park maar op de Duivelsberg. Thema: bosvogels. Aangekomen bij het verzamelpunt Pannenkoekenhuis heb ik alles bij me behalve de verrekijker. Mijn wereld stort tijdelijk ineens, maar in de loop van de ochtend blijkt dat de oren die dag belangrijker zijn dan het zicht. Behalve een Tjiftjaf ziet onze groep weinig, maar horen we des te meer. Een 'eye'-opener (sic).

Uitstapje drie is in de Bemmelerwaard, waar ik in 23 jaar Nijmegen nog nooit ben geweest. Ten onrechte. Wat een prachtig en gevarieerd gebied. De hele cursusgroep geniet ervan, zoals ook blijkt uit het verslag van gids Marcel op Facebook:

"We zijn het er inmiddels wel achter dat de huidige vogelcursus-groep bijzonder actief en gemotiveerd is: hoge opkomst op lesavonden én excursies en dat is wel eens anders geweest. Vandaag ging ik met een fanatiek stel de Bemmelse Polder in en ik kon ze amper bijhouden. "Marcel, wat is dat?", "Putter!", "en daar een Roodborsttapuit, toch?", "Yep, helemaal goed", "die drie daar, wat zijn dat?", "Ringmussen", "HEEE! Gaaf, dat is toch een Sprinkhaanzanger?!", "verrek ja!", "en daar, boven op dat struikje?", "Blauwborst!...", "vreugdedansje... ", "Marcel, achter ons! IJsvogel!": en die leverde me een high-five op. Ik loop nog met een grijns op mijn gezicht rond."

Groene Specht

Onze eigen gids Sjaak rijdt het laatste uur met een leuke achterband rond terwijl we over het onverbidelijke steentjesasfalt van de dijk rijden. Ondanks die hinderlijke situatie ziet hij nog kans om een Groene Specht te maken van een donkere flits die voorbij komt. Het belang van de gids blijkt wel als we individueel op stap gaan. Op een dinsdagavondexcursie in de Ooij blijven we met vijf starters over, omdat de begeleiding het overdrijven van een regenfront niet wil afwachten. Wij wel en we hebben nog een uurtje voordat de duisternis valt over de Ooij. Als het droog is, fietsen we onder luid gekwetter door de Groenlanden, maar niemand weet precies waar ie kijken moet en het herkennen van de zang blijft lastig. Dan mis je toch een begeleider, die zijn oren spitst en uitroept: "Blauwborst! Volgens mij ter hoogte van die heg. Ja, daar zit ie. Op

die tak bij dat slootje achter die twee wilgen ongeveer vijftig meter voorbij het groene hek.” Ja, dan zien we hem ook.

Grutto

De door mij aangeschafte vogelgeluidenapp op de iPhone blijkt geen substituut voor een vogelaar van vlees en bloed. Voor een succesvolle herkenning van vogelgezang dien je een geluidsfragment op te nemen. Niet iedere vogel laat zich echter repetitief horen. Meermalen stond ik als een idioot met de iPhone in de lucht gestoken stilte op te nemen, als ik een minuut na het oppikken van een bijzonder toontje uiteindelijk in staat was om de Record-knop te vinden. Of het kwettert met zijn allen door elkaar, waarop de app keuzes geeft als ‘Merel 55%’, ‘Koolmees 45%’ en ‘Grutto 10%’. En dan vergeten we nog even de grapjurken, die een andere vogel na kunnen doen.

Spotvogel

De laatste excursie confronteerde me nog eens met mijn eigen valkuil. Bij de Overasseltse Vennen was de parachuterende Boompieper lange tijd het hoogtepunt tot een groen vogeltje bovenin in een boom vlakbij landde. Onze gids hapte naar adem en stamelde: ‘dat is de Spotvogel’. Eén van de deelnemers nam foto’s voor het bewijs en nu was het zeker. “Bij het opstaan vanochtend had ik een rijtje vogels in mijn hoofd, die we vandaag zouden kunnen zien, maar een Spotvogel? Nee.” Met open monden keken we allemaal toe, waarbij ik op mijn tenen lopend een nog beter blikveld probeerde te vinden. Liefst nog iets dichterbij. Helaas. De Spotvogel vertrok, waarop ik de toorn van het hele gezelschap over me heen kreeg.

Grauwe Gans

Wat dat betreft is de vogelaar noodgedwongen een voorzichtige deelnemer aan het natuurverkeer. Bij een paar excursies in beschermd gebied op Texel afgelopen zomer namen de boswachters en gidsen het niet zo nauw, want ‘de natuur kan wel een stootje hebben’. Trucjes met schelpen, plantjes uit de grond trekken vanwege de bijzondere geur, dwars door begroeiing banjeren met een man of tien, het was allemaal geen enkel probleem. Door onverbiddelijk weg te vliegen hebben vogels echter een vrij adequate tactiek ontwikkeld tegen opdringerig volk als ikzelf. Alleen voor de broedtijd moeten ze nog wat bedenken, al zijn de Grauwe Ganzen al aardig op weg. De boswachter in De Muy vertelde over de doeltreffendheid van het leegprikken van ganzeneieren, beter dan afschieten, maar moest constateren dat de ganzen steeds dieper in de moerassen nestellen. “Daar kunnen we nauwelijks bij.” Zo slim! Net als de specht die in een filmpje op de laatste cursusavond bij het naderen van wandelaars gewoon aan de andere kant van de boomstam ging zitten. Als andere vogels dat ook ontdekken, kunnen wij wel inpakken met onze verrekijkers en telescopen.

Waarnemingenoverzicht 1 juni t/m 31 oktober 2014

Jaap Brinkman (brin3601@planet.nl)

In de periode 1 juni tot en met 31 oktober 2014 zijn ongeveer 70.000 waarnemingen van vogels in het werkgebied van de VWG ingevoerd op de site van Waarneming.nl. Dit overzicht is een samenvatting van die waarnemingen, die bij elkaar opgeteld betrekking hebben op anderhalf miljoen vogels! Er is bij de samenstelling dan ook zeker geen volledigheid nagestreefd. Het overzicht gaat vooral over de talrijke krenten in de vogelpap. Want ook in deze periode was er rond Nijmegen weer veel te genieten als je op het juiste moment op de goede plek was. De volgorde van de beschreven soorten is aangepast aan de jongste taxonomische richtlijnen. Bij de volgorde binnen families heb ik mij enige vrijheid veroorloofd.

Voorstellingen van overwinterende zwanen passen maar moeilijk bij het uitzonderlijk zachte begin van deze herfst. Toch zijn al op 23 oktober in de Gendtse polder elf **Kleine Zwanen** present. Drie dagen later worden er vier gezien op de Kraaienbergse Plassen (KBP) en op 31 oktober vliegen er acht over de trektelpost bij de Bruuk in Groesbeek. Wilde Zwanen voelden kennelijk nog geen aandrang om hun zomerverblijf te verlaten want van deze soort kon geen enkele waarneming worden opgetekend. Ganzen lijken zich steeds minder aan te trekken van klimatologische omstandigheden. Van de **Toendrarietgans** kennen we in ons werkgebied inmiddels ook een aantal overzomerende exemplaren. De eerste wintergasten worden op 23 september gezien: 19 stuks op KBP5. Op 12 oktober worden er in de uiterwaarden bij Aijen al 850 geteld. Vanaf diezelfde datum komen grotere groepen **Kolganzen** in de boeken. Op 12 oktober worden er bijna 4000 gezien in de uiterwaarden bij Bergen en op 23 oktober in het Westmeervan van de Hamert stopt de teller pas bij 5000. Voor wie voldoende geduld heeft is soms een **Kleine Rietgans** tussen de meer algemene soorten te ontmaskeren. Dat lukt bijvoorbeeld in de laatste week van deze periode bij de Kraaienbergse Plassen en bij Heijen. De eerste wordt echter al op 10 oktober tussen Kollen en Toendra's ge-

vonden bij Kraaienhof in de Ooijpolder. Dezelfde waarnemer weet op 16 oktober een ongeringde **Dwerggans** te lokaliseren tussen 420 Toendra's in de nabijgelegen Erlecomse Waard. Twee dagen later krijgen meerdere waarnemers de Dwerggans hier opnieuw in het vizier. Dat de **Brandgans** al lang niet meer uitsluitend als wintergast bekend staat is natuurlijk een open deur. Vooral in het zuidelijk deel van het gebied komen ook 's zomers grote groepen voor. Zo worden er op 6 juni ruim 500 geteld in de uiterwaarden bij Bergen. Ook uit Afferden, Aijen, Middelaar, Vierlingsbeek, Batenburg en de KBP komen vergelijkbare meldingen. De grootste groep, 930 vogels, wordt op 10 september geteld op het Driesensven bij Nieuw Bergen. De enige zekere melding van een **Roodhalsgans** dateert van 5 oktober. In de buurt van Keeken (Duitsland) wordt hij aangetroffen in een grote groep Kollen. Naar verluidt gaat het hier om de vroegste najaarswaarneming ooit in onze regio. Op 26 oktober wordt een tweede waarneming geclaimd bij KBP5, maar dit dier kan door anderen niet worden teruggevonden. In de gehele periode zijn hier en daar **Casarca's** gezien. Op 20 juni worden er elf ontdekt bij de Kaliwaal. Drie dagen lang zijn ze hier te bewonderen. Vrijwel tegelijkertijd worden er maar liefst 17 geteld in de Liendense Waard bij Batenburg. Hiermee is ook direct een van

de meest zekere plaatsen voor **Bergeenden** genoemd. Soms verblijven er meer dan 20. Bij de waarneming van 16 Zomertalingen in de Oude Waal op 9 augustus wordt opgemerkt dat het een hoog aantal voor dit gebied betreft. Op 14 oktober wordt in Beugen-De Vilt een **Siberische Taling** genoteerd. **Pijlstaarten** zijn nog schaars in deze periode. Er is één zomerwaarneming bij Weurt en op 23 oktober zijn er acht ter plekke in de Liendense Waard. Behoudens een enkele overzomeraar is het karakteristieke gefluit van de **Smient** vanaf begin oktober weer te horen. De Gendtse polder is goed voor 400 vogels en ruim 200 worden geteld in zowel de Liendense Waard als bij Beugen De Vilt. Een tweetal **Krooneenden** verblijft vanaf 10 oktober op KBP8. In de Kaliwaal wordt op 6 juli een **Witoogeend** ontdekt tussen een grote groep Kuifeenden. Een vrouwtje is vanaf 23 oktober weer present op haar vertrouwde plek bij het Blindeninstituut in Grave. De eerste **Brilduiker** van het seizoen, een vrouwtje, duikt op 8 oktober op in het Grote Grindgat bij Weurt. Een week later

meldt een mannetje zich in het Reindersmeer. Drie waarnemers zijn zeer verbaasd als ze op 21 augustus ("het lijkt wel februari") maar liefst negen **Grote Zaagbekken** aantreffen bij KBP5. De eerste winterwaarneming is van 9 oktober als twee vrouwtjes bij de Klompenwaard ter hoogte van Pannerden ons werkgebied binnenvliegen. Meer waarnemingen volgen spoedig. Echter slechts één melding van een **Nonnetje**; op 19 oktober wordt een vrouwtje gezien in de Bemmelse Polder.

Patrijzen zijn tamelijk schaars maar worden in het hele werkgebied gezien. Opvallend is dat familiegroepen in het najaar vooral in het noordelijk deel voorkomen. Zo is de Brede-laarse Zeeg bij Huissen op 21 september goed voor 21 vogels. Meldingen van **Kwartels** komen echter vooral uit het zuiden. In de maanden juni en juli worden ze gehoord op de Hamert en bij Gassel. Als Kwartels stoppen met roepen vallen ze niet meer op; alle meldingen in augustus hebben betrekking op ringvangsten. Triest om te zien dat de laatste twee mel-

Kleine Zilverreiger, 15 september 2014, Lingeplasjes Karbrug Foto: Jos van de Leijgraaf

dingen (in september) verkeersslachtoffers betreffen.

We moeten het in deze periode stellen zonder grote Duikers en ook de Futen doen het getalsmatig een stuk minder in vergelijking met het jaar ervoor. Van de **Geoorde Fuut** worden er op het Reindersmeer maximaal vijf geteld. In juni is er een eenmalige waarneming op de Hatertse Vennen en in september is er enige tijd een dier present in de Leemput bij Milsbeek. Van de **Dodaars** worden er op 12 juli op de Hatertse Vennen veertien geteld. In de beschreven periode zien we een zestal zomerwaarnemingen van de **Purperreiger**. De meldingen komen uit de Ooijpolder, de Leigraaf bij De Horst en uit Cuijk. Op 16 september claimt een waarnemer zelfs vier overvliegende dieren boven Malden. Een **Kwak** is op 2 september even ter plaatse bij Beugen De Vilt en op 17 september horen drie waarnemers er een roepen over de Millingerwaard. Een **Koereiger** had ook al weinig geduld; op 6 oktober wordt hij kort gezien op het Schiereiland bij Middelaar. De opmars van de **Grote Zilverreiger** lijkt niet te stuiten. Een greep uit de meldingen in de nazomer: op 25 september ongeveer 60 vogels in Salmorth, een paar dagen later 55 langs de oever bij Cilieboer (Ooijpolder), op 8 oktober 45 in de Gendtse polder en twee dagen later 39 bij Druten. Op 17 oktober lopen er 64 te foerageren in het Circul van de Ooij en een slaapplaatstelling levert 91 vogels op in Leuth. Zijn kleine broertje liet zich zo vaak niet zien. Van 6 tot 8 juni bezoekt een **Kleine Zilverreiger** de Kaliwaal. In juli en augustus laat een exemplaar zich een paar keer zien bij de Liendense Waard en op 1 augustus zijn drie vogels aanwezig in de uiterwaarden bij Bergen. In het noorden blijkt een exemplaar meer honkvast. Van 18 augustus tot ver in oktober is dit dier regelmatig langs de Linge te bewonderen. Kijken naar

Ooievaars is vooral leuk als ze zich 's zomers gaan groeperen en dan wegtrekken. Over de trektelpost bij de Bruuk komen op 16 augustus 244 vogels langs. Volgens de waarnemer het op een na grootste aantal ooit geteld in Nederland. Meer dan 100 waarnemingen zijn vastgelegd van de **Zwarte Ooievaar**. Al op 1 en 2 juni zit er een op de Hamert. Half juli zien zes waarnemers er een over de Bruuk vliegen. Wellicht dezelfde vogel wordt enkele dagen later aangetroffen bij Langeboom-De Kuilen. Op 3 augustus zijn liefst acht dieren kort ter plaatse in de Loenense Buitenpolder. Meldingen van overvliegende dieren komen verder uit De Bruuk, De Hamert en Boven-Leeuwen. Op 5 en 6 augustus is een vogel aanwezig bij de Oude Waal en op 16 september wordt er een gezien bij de Bredelaarse Zeeg. Waarschijnlijk hetzelfde beest wordt tot 9 oktober geregeld gespot in Huissen, Bemmelen en Elst. **Lepelaars** laten zich goed zien bij Batenburg. In de Liendense Waard aldaar worden maximaal 66 dieren geteld. In de Oude Waal zitten er begin juli 35 en tussen half augustus en half september verblijven hier zo'n 40 vogels. Daarna nemen de aantallen snel af en na 10 oktober worden alleen nog overvliegende exemplaren gemeld. Op 26 juli bezoekt een **Chileense Flamingo** het Grote Grindgat bij Weurt. Twee dagen later duikt deze ongetwijfeld ontsnapte exoot samen met een tweede exemplaar op bij het oostelijker gelegen Kraaienhof. Als rechtgeaarde vogelaar word je hier natuurlijk koud noch warm van. Dat verandert echter snel als aan het eind van de middag wordt ontdekt dat de Chilezen gezelschap hebben gekregen van twee "gewone" **Flamingo's** (roseus). 15 Personen laten dit buitenkansje niet aan zich voorbijgaan en voegen een nieuwe regio-soort aan hun lijst toe. In de avond zijn de Flamingo's vertrokken door een overvliegende helikopter. Twee juveniele Chilezen voorzien van

Europese Flamingo (r) en Chileense Flamingo (l), 28 juli 2014, Kraaijenhof

Foto: Vincent Sanders

kleurringen duiken op 25 september nog op bij Beugen-De Vilt en zijn daar nog de hele maand oktober te zien.

Waarnemingen van **Rode Wouw** zijn in de zomer schaars. Op 23 juni ziet een inwoner van Millingen er vier cirkelend boven zijn tuin. Vanaf 28 september zijn er vrijwel dagelijks overvliegende vogels, in de meeste gevallen eenlingen. Van de **Zwarte Wouw** slechts acht meldingen, allemaal in juni en in de directe omgeving van de Waal. **Bruine Kiekendieven** worden in het hele tijdvak gezien. De eerste **Blauwe Kiekendief** is op 25 september gezien bij Beneden-Leeuwen. De laatste dag van oktober vliegen zowel over de Bruuk als over Malden drie exemplaren. Van de sierlijke **Grauwe Kiekendief** komen vijf meldingen waarvan de eerste op 24 augustus van de Hamert. In september volgen waarnemingen uit achtereenvolgens De Bruuk, Millingerwaard, Liendense Waard en het vliegveld bij

Malden. Opnieuw geen zekere waarnemingen van de Ruigpootbuizerd. Op 27 en 28 augustus vertrekken de meeste **Wespendieven** al weer naar het zuiden. Bij Grave worden er gedurende de hele ochtend 47 geteld en de volgende dag bij de Hamert nog eens 31. De laatste waarneming is van precies een maand later. Opvallend: slechts vijf waarnemingen van Wespendieven ten noorden van de Waal. Veel meldingen van de **Visarend** in deze periode. Al op 7 juni veroorzaakt een overvliegend beest veel paniek in de Millingerwaard onder de daar aanwezige Zwarte Sterns. Vanaf 24 augustus worden vrijwel dagelijks Visarenden gezien. **Zeearenden** kwamen in september overvliegen bij de Bruuk en langs de Maas bij Katwijk. En dan is er natuurlijk nog het tweede kalenderjaar-dier dat zich van 21 mei tot 22 juni vrijwel dagelijks laat zien, meestal in de buurt van de Kaliwaal. Kennelijk heeft hij daarna zijn jachtgebied vergroot: in juli wordt hij slechts op vijf dagen waarge-

nomen. De eerste drie weken van augustus is hij weer regelmatig op z'n vertrouwde plek. Op 19 augustus volgt een voorlopig laatste waarneming, op een kribbaken bij Fort Panerden. Waarschijnlijk klaar voor een uitstapje naar Duitsland (uit het Arnhemse nauwelijks waarnemingen), om een maand later weer "gewoon" op te duiken bij de Kaliwaal. Om zich opnieuw gedurende drie weken (tot 3 oktober) vrijwel dagelijks te laten zien. Dit ritueel herhaalt zich. Na weer een paar weken vakantie zit hij op 23 oktober plots weer als vanouds op de radarpost in de Erlecomse Waard. De resterende week van de beschreven periode maakt hij weer geregeld de (ganzen-) omgeving van Nijmegen onveilig. Overigens verbazend dat een immens grote vogel zich zo gemakkelijk verborgen kan houden. Er zijn nog steeds vogelaars die hem iedere keer gemist hebben Op 7 september diende zich (mogelijk) nog een derde arend aan. Bij

Malden kon een met twee Buizerds optrekkende vogel worden "afgemaakt" als **Dwergarend**. Onafhankelijk van deze waarneming wordt de vogel een uur later opgepikt bij Gassel. De waarnemingen zijn ingediend bij het CDNA. De laatste geaccepteerde Dwergarend in ons gebied dateert van 2005 (Hamert). De **Roodpootvalk** krijgt twee meldingen bijgeschreven. Op 16 september vliegt een exemplaar boven Natuurplaza in Nijmegen, gadeslagen door een tiental medewerkers van Sovon. De tweede vliegt op 4 oktober over de telpost bij Malden. **Smellekens** komen vanaf 10 september vrijwel dagelijks wel ergens voorbijflitsen.

Op 12 en 13 juli worden in de Bruuk de nachteluiden veraangenaamd met de roep van een **Porseleinhoen**. Voor één waarnemer is dit het toetje na de finale van het WK voetbal, voor een ander de afsluiting van een avond-

244 Ooievaars trokken er op 16 augustus over de Bruuk, de grootste groep was 130 ex. groot. Foto: Jeroen Veeken

je North Sea Jazz. De eerste drie dagen van juni is bij Beugen een **Kraanvogel** aanwezig. Met enkele overvliegende vogels op 6 oktober begint de herfsttrek die zou uitdraaien op een mega-spektakel. Maar toen was het al november, dus buiten de scoop van dit waarnemingenoverzicht. Nog in oktober beleeft een waarnemer zijn “finest moment” als een groepje Kranen wordt aangevallen door een Slechtvalk.

Voor de **Steltkluit** moest je dit jaar (wederom) naar de Hamert. Bijna de hele maand juni verblijven er twee op het Nieuwe Heerenven-Zuid. Afgezien van een melding uit Aijen op 3 juni, komen alle waarnemingen van de **Kluit** uit Gelderland. De Liendense Waard telt zo’n 20-25 vogels, bij de Ovatonde in Ressen worden regelmatig rond 15 dieren geteld. Het gebied bij de Ovatonde heeft ook aantrekkingskracht op de **Kleine Plevier**: op 17 juni worden er hier 17 gezien. De Hamert spant echter de kroon met 26 vogels op 2 juli. **Bontbekplevieren** lijken vaker het binnenland op te zoeken. De hele zomer komen waarnemingen binnen, vooral van De Hamert. Slechts drie keer meldingen van de **Morinelplevier** en steeds overvliegende beesten: op 22 augustus een over De Bruuk, op 27 en 28 augustus in totaal vier over De Hamert. De laatste decade van augustus verschuilt een **Goudplevier** zich tussen een grote groep Kieviten in de Liendense Waard. Ook de Erlecomse Waard, de Kaliwaal en de Millingerwaard worden bezocht door een solitaire vogel. De grootste groep (21 vogels) vliegt op 29 september over de telpost bij Gassel-De Kampen. **Kieviten** verzamelen zich na de broedtijd in groten getale in de Ooijpolder (500 stuks), Liendense Waard (800), De Hamert (maximaal 1000) en de Bredelaarse Zeeg, waar liefst 1800 vogels worden geteld. Een piepklein eilandje in KBP7 krijgt op 18 augustus bezoek van een **Steen-**

loper. In gezelschap van een stel Oeverlopers is hij een dag later ook nog aanwezig. Een **Kanoet** laat zich op 31 augustus zien in de Liendense Waard. Begin september vliegen er vijf over De Bruuk. Het Nieuwe Heerenven-Zuid, de Oude Waal en Langeboom-De Kuilen zijn in de tweede helft van september verblijfplaatsen voor een Kanoet, bij de Kuilen zijn het er zelfs twee. Op 11 en 12 oktober geeft een **Drieteenstrandloper** acte de présence in de uiterwaarden bij Aijen. Het betreft de eerste oktoberwaarneming voor de provincie Limburg. Van de **Temmincks Strandloper** alleen twee nogal dubieuze meldingen. In beide gevallen gaat het waarschijnlijk om Kleine Strandlopers. Na een vroege waarneming uit de Liendense Waard worden **Kleine strandlopers** tussen 3 en 22 september bijna dagelijks wel ergens gezien. **Krombekken** zijn de eerste dagen van juni aanwezig in de Liendense Waard, in juli bij de Ressense Ovatonde, eind augustus in de Erlecomse Waard en in september wederom in de Liendense Waard. Daarna volgt nog Aijen en op 22 september noteren we de laatste in het Nieuwe Heerenven. **Bonte Strandlopers** komen in de gehele periode voor, met natuurlijk de meeste waarnemingen in september en oktober. Groepjes van 15 vogels worden gezien bij de Kaliwaal en in het Nieuwe Heerenven. **Bosruiters** worden tot 17 september vooral bij de Hamert gezien. Ook bij de **Zwarte Ruiter** is de Hamert in trek. Meestal solitaire vogels, maar op 26 augustus telt het Nieuwe Heerenven acht dieren. **Groenpootruiters** worden op veel meer plaatsen gezien. Half juli zijn er zes in de Millingerwaard. Alle andere waarnemingen van minstens zes vogels komen zonder uitzondering van De Hamert, waar op 26 augustus het grootste aantal (16 stuks) wordt geteld. De **Grutto** leek ons werkgebied per 8 augustus voor gezien te houden, totdat op de 31^e van die maand er plots een opduikt

in de Liendense Waard om daar bijna twee weken te blijven. De enige **Rosse Grutto** verblijft begin september enkele dagen tussen Wulpen op KBP5. Maarten 't Hart meende ze tijdens een promotietour voor Nederland Leest vanuit de helikopter te zien, maar hier was de **Regenwulp** voor weinig waarnemers weggelegd. Op 13 juli is er een ter plaatse in het Nieuwe Heerenven. In augustus werden ze vooral gehoord, overvliegend maar nooit met meer dan vier tegelijk. **Kemphanen** zijn bijna de gehele periode aanwezig. Meldingen van groepen van meer dan tien vogels komen alleen uit de Liendense Waard en van het Nieuwe Heerenven. Van de **Houtsnip** slechts drie zomerwaarnemingen, alle van De Hamert. In oktober vliegen er nog drie over Malden. **Bokjes** worden in oktober net niet onder de voet gelopen in de Millingerwaard, bij Milsbeek en bij het Zwanenbroekje in de Ooijpolder. Ook zijn langsnavelige neef is een meester in camouflage. De Liendense Waard is een geliefd domein, op 30 augustus schat een waarnemer het aantal **Watersnippen** daar op 200 stuks.

Geelpootmeeuw en, in mindere mate, **Pontische Meeuw** worden vooral nabij de rivieren steeds vaker opgemerkt. Van de **Zwartkopmeeuw** komen meldingen binnen uit de Erlecomse Waard, het strandpark bij Slijk-Ewijk, de Bisonbaai en de Leemput bij Milsbeek. Ronduit sensationeel zijn de meldingen van Jagers. Op 20 september ziet een waarnemer bij Middelaar vanuit zijn auto een "bruinige meeuw" vliegen. De voor het maken van een foto noodzakelijke uitwijkmanoeuvre komt hem op een opgestoken middelvinger te staan, maar levert uiteindelijk wel de begeerde bewijsplaat op. Met hulp van geraadpleegde specialisten uit binnen- en buitenland komt de vogel als **Middelste Jager** in de boeken. Een dag later is het opnieuw raak! Een boven

de Waal bij de Millingerwaard vliegend beest komt eerst als Kleine op papier. Anderhalf uur later keert de vogel terug om zich beter te laten bekijken. Drie waarnemers komen tot de conclusie dat het (ook) hier om een Middelste gaat. Op en rond de drijvende vlotten in KBP5 worden op 11 juli 26 **Visdieven** geteld, waarvan 12 juveniel. De broedvlotjes in de Oude Waal herbergen op 2 juli 26 bezette nesten van **Zwarte Sterns**; het totaal aantal vogels wordt geschat op 90. De laatste waarneming komt op 5 september uit Beugen-De Vilt. Op 8 juni wordt boven de Kaliwaal een **Dwergstern** ontdekt. Voor veel waarnemers betekent dit een nieuwe regio-soort. Voor wie hem heeft gemist volgt op 22 juni een herkansing: opnieuw foerageert onze kleinste stern boven de Kaliwaal. En alsof het de gewoonste soort van de wereld betreft verschijnen vijf dagen later op dezelfde plek zelfs twee vogels waarvan er een nog een dagje extra blijft. Niet minder leuk is de vondst van twee **Reuzensterms** in de Erlecomse Waard. Beide vogels leken 's avonds te vertrekken, maar de volgende dag werd een van de twee (of een nieuw exemplaar?) teruggevonden bij de Oude Waal. Deze vogel bleef hier bijna een volle week. Op 24 juli werd er een dubieuze waarneming gedaan van een **Grote Stern** boven Lindenholt in Nijmegen. Na navraag gedaan te hebben door een admin toonden de foto's toch echt een Grote Stern.

Trektellers konden weer genieten van enorme aantallen **Houtduiven**. Boven de Hamert vliegen er op 24 oktober bijna 100.000 over! De **Zomertortel** daarentegen bleek opnieuw schaars. De grootste kans om ze te zien heb je in de Millingerwaard, op De Bruuk, De Hamert of bij Oeffelt. De **Koekoek** blijft niet lang in ons gebied. Na juni droogt het aantal waarnemingen snel op. De melding van een vogel bij Linden op 7 september gaat dan ook vergezeld

van de opmerking “lekker laat”. Een ontmoeting met een **Velduil** is steeds weer een geweldige ervaring. Tussen 18 september en 8 oktober verblijft een vogel in het grensgebied met Arnhem. Er zijn vier waarnemingen aan de Nijmeegse kant. In dezelfde periode worden uilen gezien bij Langeboom en in de Ooijpolder. Het is feest als op 17 oktober als een waarnemer bij Persingen liefst vier vogels telt. Aan de grond blijken ze nagenoeg onvindbaar tussen de maisstoppels. Dertien waarnemers die zich meteen naar de vindplaats spoeden

*Middelste Jager, 21 september 2014, Millingerwaard
Foto: Vincent Sanders*

krijgen er “slechts” een of twee te zien. Ook de volgende dag wordt door velen gezocht, meestal tevergeefs. Slechts een waarnemer is zo gelukkig om er een terug te vinden en daarvan een fraaie bewijsplaat te maken. Het gesnor van de **Nachtzwaluw** wordt gehoord op de Mulderskop bij Molenhoek, De Hamert, diverse locaties in de gemeente Bergen en later ook bij Milsbeek. De laatste waarnemingen zijn op 6 september in Groesbeek en Stevensbeek. **Gierzwaluwen** genieten hier de laatste jaren van extra belangstelling. Uit het hele gebied komen meldingen met een abrupt einde op 5 september. De **Hop** is dit jaar opnieuw aanwezig op De Hamert en rond het Eendenmeer bij Bergen. In de middag van 5 september komt een bizarre melding binnen. Iemand meldt namens zijn vader een foera-

gerende **Scharrelaar** bij Salmorth, zonder een nadere beschrijving toe te voegen. Deze prachtig gekleurde vogel is sinds 1988 niet meer in ons werkgebied gezien, dus de sceptis is groot. Onterecht, zou spoedig blijken. Waarnemers die onder het motto “je weet maar nooit” toch de moeite nemen om de grens over te steken worden tussen Griethausen en Schenkenschans rijkelijk beloond. De “Roller” maakt af en toe vanaf een telegraafdraad een duikvlucht naar sprinkhanen of regenwormen. Ongeveer 17 waarnemers

*Scharrelaar, 5 september 2014, Salmorth
Foto: Vincent Sanders*

kunnen een geweldige nieuwe regio-soort aan hun lijst toevoegen. Commentaar van een van hen: “Gaaf! Alleen jammer dat ie net in Duitsland zat”. Omdat de vogel nog aanwezig is bij het invallen van de duisternis is er hoop dat hij de volgende dag opnieuw kan worden bewonderd. Helaas, ondanks tientallen zoekers is er de volgende morgen geen spoor meer van de Scharrelaar. Meldingen van **Draaihals** komen uit Malden, de Ooijpolder en uit Cuijk waar ook een vogel sneuvelde. Een vogelaar uit Millingen werd het wel heel makkelijk gemaakt. Vanuit zijn huis zag hij een vogel zich tegoed doen aan mieren op de stoep. Op veel plaatsen kan nog worden genoten van een zingende **Veldleeuwerik**. De trek in oktober lijkt meer gespreid te verlopen in vergelijking met vorig jaar. Toch kunnen alle

telposten mooie aantallen bijschrijven met als uitschieter 3500 vogels over De Hamert op 18 oktober. Dankzij een goede geluidsoptname en met hulp van het forum op Waarneming.nl kan dezelfde dag in de Millingerwaard een overvliegende **Strandleeuwerik** worden ontmaskerd. Eind september trekken **Graspiepers** massaal weg. Boven De Hamert worden er eerst 2500 en een paar dagen later nog eens 1800 geteld. Elf meldingen van een **Duinpieper** betreffen overvliegende exemplaren. De **Roodkeelpieper** komt vier keer overvliegen en wel bij De Hamert, bij Gassel en twee keer Millingerwaard. KBP5, de Bruuk en Heijen zijn de plekken waar een **Grote Pieper**, steeds luid roepend, komt overvliegen. **Waterpiepers** worden alleen in oktober gezien. Van twee vogels die op 8 oktober in de Millingerwaard aan de grond zijn wordt vastgesteld dat het gaat om **Oeverpiepers**. Boven De Hamert vliegen op 28 augustus ruim 200 **Gele Kwikstaarten** over. In de buurt van Huissen zijn op 7 september zeker 50 vogels ter plaatse. Een waarneming van de Engelse ondersoort komt uit Batenburg. De **Grote Gele Kwikstaart** wordt in de broedperiode gezien bij het gemaal in de Ooijpolder en op De Bruuk. Later volgen ook meldingen uit het zuiden, o.a. met tien overvliegende vogels over De Hamert. Twee meldingen van een **Rouwkwikstaart** zijn door de waarnemers op onzeker gezet. Laat in het voorjaar zijn er nog **Tapuiten** in de Bemmelse Polder, Millingerwaard en de Mookerheide. Vanaf 20 augustus volgen uit het hele gebied waarnemingen van najaarsvogels. De Sint Jansberg bij Plasmolen is op 24 september het toneel voor de eerste **Koperwiek**. Pas op 6 oktober bereiken ze de noordzijde van de Waal. Eind oktober worden er boven de telposten duizenden gezien. Een zeer vroege **Kramsvogel** doet op 30 augustus De Bruuk aan. Groepjes van enige betekenis komen pas na half oktober langs. De eerste

Beflijster wordt genoteerd op 3 oktober op De Hamert. Niet meer dan elf vogels namen de moeite om hun reis in ons werkgebied te onderbreken. De meesten vlogen strak door; op 16 oktober gaan er 20 over De Hamert.

Een **Rietzanger** in het riet bij Linden is de enige gedocumenteerde waarneming van deze soort. Ringvangsten buiten beschouwing gelaten resteert slechts één melding van een zingende **Snor** in de Millingerwaard. In deze polder wordt in juni ook een zingende **Krekelzanger** geclaimd. Drie soorten zijn uitsluitend als ringvangst geboekt: **Cetti's Zanger**, **Grote Karekiet** en, onder voorbehoud van DNA-onderzoek, de **Siberische Tjiftjaf**. In oktober zijn er drie meldingen van een **Witkopstaartmees**. De **Baardman** moet het doen met één waarneming: op 14 oktober wordt er een gezien bij het Zwanenbroekje. Op dezelfde datum vliegt een **Buidelmees** over De Hamert en drie dagen later opnieuw een. De **Klapekster** keert terug op 4 oktober. Die dag wordt de eerste gezien bij de Leemput. Anderhalf uur later volgt een melding uit Salmorth, zou dit dezelfde vogel kunnen zijn? Een week later zijn ook De Hamert en de Bergerheide weer voorzien van de gemaskeerde rover. Eind oktober volgen St Anthonis, de Ooijpolder en de Duffelt. De **Grauwe Klauwier** wordt begin juni meerdere keren gezien op De Hamert. Waarschijnlijk een geslaagd broedgeval want in augustus worden daar vier jonge vogels gemeld. Ook in Oeffelt wordt een juveniel gespot. De gehele periode

*Reuzenster,
4 oktober 2014,
Oude Waal
Foto:
www.birdphoto.nl*

zijn zeker twee **Raven** present op De Hamert. Ook op andere plaatsen duikt hij incidenteel op. De **Wielewaal** is vooral in het zuiden te horen, de grootste kans om deze vogel te treffen heb je wederom op De Hamert. Na 15 augustus worden ze niet meer gehoord. De **Europese Kanarie** vliegt 15 keer over waarvan veertien keer over een telpost. De resterende waarneming is bijgeschreven als “nieuwe kantoorsoort”. Vanaf 24 september komen vrijwel dagelijks meldingen van de **Barmsijs** langs. In drie gevallen weten de waarnemers zeker dat het om de Kleine gaat. **Kruisbekken** worden vooral gezien en gehoord bij Malden, rond Groesbeek en op De Hamert. De grote

broer is dit najaar nog niet gemeld. Een geofend oor pikt op De Hamert tot zes keer toe een overvliegende **Ijsvors** op. Ook in de Millingerwaard lukt dat vier keer. Op de Springberg bij Bergen zijn op 15 oktober twee vogels aan de grond. Drie dagen later vliegt er een vrij zekere **Sneeuwvors** langs Millingen. Een overvliegende **Ortolaan** ontsnapt op 6 september niet aan de aandacht van een waarnemer op De Hamert. Een dag later vliegt er nog een over Milsbeek. Een overvliegende en gefotografeerde **Grauwe Vors** op De Hamert op de laatste dag van oktober is een mooie afsluiting van dit waarnemingenoverzicht.

Watersnip, 28 september 2014, Nieuw Bergen - Driessenven

Foto: Mariet Verbeek

Ander faunanieuws 2014-3

Peter Hoppenbrouwers (peter.hoppenbrouwers@planet.nl)

Sjak Gielen (sjakgielen@glazenkamp.net)

De zomermaanden juni en juli waren warm, zonnig en droog. Daarop volgde in augustus een zeer natte en koele maand. September bracht weer veel zon en hoge temperaturen. Dat had allemaal natuurlijk ingrijpende gevolgen voor de diverse soortgroepen.

Libellen

Een vijftigtal soorten libellen werd dit jaar waargenomen. Na 1995 werd eindelijk weer de **Beekoeverlibel** in het werkgebied waargenomen. Een vrouwtje werd op 26 juli gefotografeerd in Wijchen Zuid-Lunen! Even later werd er nog een exemplaar gevonden en gefotografeerd langs de Linge nabij het kassengebied van Bergerden. Een soortgenoot, de **Zuidelijke Oeverlibel**, deed het prima in de Bruuk bij Groesbeek. Meer dan 10 exemplaren werden hier waargenomen. De **Bandheidlibel** werd na 2012 ook weer eens waargenomen op verschillende plekken. Bij Wijchen Zuid – Lunen, rondom De Horst en Bruuk, Millingerwaard en langs de Linge werden ze waargenomen. Na een superjaar van de **Zuidelijke Heidelibel** in 2013 viel 2014 zeer zwaar tegen. Op de plekken in 2013 langs de Waal werd de soort niet aangetroffen. Mogelijk dat de werkzaamheden in de uiterwaarden daar het voortplanten ervan hebben verstoord. Slechts een viertal waarnemingen te zuiden van Nijmegen dit jaar. Deze zomer werd er gezocht langs de Waal naar de larvenhuidjes van de **Rivierrombout**. Die werden op verschillende plaatsen langs de rivier aangetroffen. De beste plek was voor de steenfabriek van Erlecom. Hier werden meer dan 40 larvenhuidjes verzameld. De libel zelf, imago, werd dit jaar het eerst gezien in de

bek van een kat in Beek-Ubbergen! Maar gaat het goed met de **Zuidelijke Keizerlibel**. Op verschillende plekken wordt de soort gezien. De beste plek hiervoor blijft bij Langenboom-De Kuilen!

Sprinkhanen en krekels

Augustus is normaal een goede tijd om naar sprinkhanen te luisteren en te kijken. Maar daarvoor was het weer ronduit te slecht. Lage temperaturen, veel bewolking en regen zorgden ervoor dat deze zonzanbidders lastiger te vinden en te horen waren. De **Moerassprinkhaan** doet het goed in het Circul van de Ooijpolder en breidt zich daar uit. De soort werd dit jaar ook voor het eerst aangetroffen in de gemeente Groesbeek. Op 1 augustus werden bij 't Slumke zes roepende mannetjes aangetroffen. Later werden nog enkele exemplaren elders in het Groesbeekse gemeld.

Zoogdieren

Op het uiterste westelijke randje van het werkgebied is eind september bij Beneden-Leeuwen een **Waterspitsmuis** waargenomen. Een bijzonderheid voor deze regio.

In oktober zijn, evenals in mei, op meerdere plekken in de Ooijpolder weer sporen in de vorm van spraints (net woord voor uitwerpselen) aangetroffen van de **Otter**. Mogelijk heeft het beest onlangs een oversteek gemaakt naar de Klompenwaard gezien de gevonden sporen in de geul die vanuit de Millingerwaard naar de Waal leidt

Reptielen en amfibieën

Dit jaar werd de regio spannender gemaakt

door enkele losgelaten reptielen. Allereerst een **Adder** in het vennengebied en in september kroop daar een **Boa Constrictor** die werd gevonden door de boswachter die met een controle bezig was.

Dagvlinders

Het fraaie vlinderweeër leidde tot hoge aantallen, leuke soorten, verrassende fenologische waarnemingen en onverwachte partiële derde generaties.

Het landelijk zeldzame **Geelsprietdikkopje** blijkt het in deze regio goed te doen. De populatie van Driehuizen had aardig te leiden onder de rigoureuze schapenbegrazing maar op tal van andere plekken werd dit pareltje ook gezien.

Eind september werden er op 2 plaatsen nog zeer late imago's waargenomen van het **Groot Dikkopje**. De vliegtijd van deze soort loopt tot eind juli. Zeer bijzonder dus.

Het **Groot Koolwitje** en de **Citroenvlinder** hebben beiden een heel goed jaar achter de rug.

De **Oranje Luzernevlinder**, een trekvlinder die vliegt tot laat in het seizoen, werd naarmate het seizoen vorderde steeds meer gezien. Een flink aantal keren betrof het de lichte vorm *helice*.

Het zusje (of broertje?), de **Gele Luzernevlinder**, was schaars en slechts één waarneming kon met een duidelijke bewijsfoto worden ondersteund.

Het **Bruin Blauwtje** vloog daarentegen op veel plaatsen met soms leuke aantallen (30 in de Millingerwaard). Op de door Menno Hornman ontdekte vliegplaats in de nieuw aangelegde tuin van Natuurplaza werd de soort zeker tot 9 oktober gezien.

Het **Heideblauwtje** vloog op drie plekken in het werkgebied. Zoals niet ongebruikelijk bij deze soort ging het daarbij soms om

behoorlijke aantallen.

Bij de Kraaienbergse Plassen werden dit jaar niet alleen eitjes maar ook veel imago's gezien van de **Sleedoornpage** waaruit blijkt dat men inmiddels weet hoe gezocht moet worden naar deze hoogvlieger.

De Ullingse Bergen waren vanaf begin juli goed voor een paar honderd **Heivlinders**. De laatste werden gezien op 18 september. Buiten dit gebied wordt de Heivlinder nauwelijks waargenomen. De Ullingse Bergen lijken gezien de meldingen van dit jaar de enige vliegplek van de **Kommavlinder** in het werkgebied te zijn.

Het laatste **Hooibeestje** werd op 4 oktober gezien. Alleen in 2007 is de soort 2 dagen later gezien.

Het **Landkaartje** kende dit jaar een talrijke derde generatie die op veel plaatsen opdook. Zelfs tot 23 september werden imago's gezien. Met een start op 3 april kende deze soort dit jaar een zeer lang vliegseizoen.

De **Argusvlinder** werd, buiten de waarneming van één exemplaar in de Drutense Waard, alleen nog maar gezien in Horssen en op De Hamert maar de maximale aantallen waren er met resp. 6 en 9 niet onaardig.

Het **Bont zandoogje**, inmiddels in Nederland een vlinder die volop in de lift zit, bleek dit najaar dankzij een derde generatie massaal aanwezig op goede plekken. Het is een typische schaduwsoort die zich in open bossen en langs boomsingels goed thuis voelt. De **Kleine Parelmoervlinder** kende een zeer goed jaar. Zo werden bij gerichte zoekacties in de Hatertse Vennen op 15 september 15 vlinders op uiteenlopende plekken gezien. Zwervers werden tot in de bebouwing van Nijmegen waargenomen. De laatste vlinder werd gezien op 2 november!

Zoals reeds in de vorige Mourik gemeld was 2014 een bijzonder jaar voor de **Zilveren**

Maan. De aantallen lagen hoog; er vloog een partiële derde generatie en uniek voor Nederland was de late waarneming van drie imago's op 17 september.

Er werden ook enkele zeldzame soorten gezien deze zomer.

Midden juli dook de tweede **Grote Weerschijnvlinder** van het jaar op in het buitengebied bij Weurt. Het was een erg afgevlogen beestje. Drie dagen later werd op dezelfde plek een puntgaaf exemplaar gezien. Nummer drie dus.

In juli werd op twee plaatsen een **Keizersmantel** waargenomen en ook de **Kleine IJsvogelvlinder** werd langs het Geldernsch-Nierskanaal weer gezien.

De landelijke invasie van de **Oostelijke Vos** is helaas aan ons werkgebied voorbij gegaan en waarnemingen van het **Bleek Blauwtje** werden bij nadere beschouwing allemaal ingetrokken.

Kevers

Eenklopjacht (kenners weten wel wat daarmee bedoeld wordt) die zeer onlangs op een aantal heideterreinen ten zuiden van Nijmegen is gehouden heeft liefst elf verschillende lieveheersbeestjes opgeleverd. Naast het **2-**, **5-**, **7-** en **11-stippelige-** werden ook het **4-vlek-**, **Harlekijn-**, **Heide-** en **Hiërogliefen Lieveheersbeestje** gezien. Tenslotte werden het **Zwart**, het **Schitterend** en het **Aziatisch Lieveheersbeestje** waargenomen. Het Zwart Lieveheersbeestje is niet alleen heel klein en mooi maar ook best zeldzaam.

Foto in koptekst: Bandheidelibel, 3 augustus 2014, Millingerwaard, Vincent Sanders

Zwart lieveheersbeestje

26 oktober 2014, Hatertse Vennen

Foto: Jan Jacobs

Zuidelijke oeverlibel

11 juli 2014, Bruuk

Foto: Peter Hoppenbrouwers

De toekomst van de weidevogels in de Ambtswaard?!

Frank Majoor & Maja Roodbergen (frank.majoor@sovon.nl)

Inleiding

De Ambtswaard was tot voor kort het weidevogelbolwerk in de omgeving Arnhem-Nijmegen. Maar in een paar jaar tijd zijn Grutto en Tureluur hier grotendeels verdwenen. Ondanks dat het “vijf over twaalf” is voor de weidevogels in het rivierengebied moeten we toch doen wat we kunnen om het tij te keren. Hieronder kunt u lezen wat we afgelopen jaar gedaan hebben en wat we de komende jaren van plan zijn om dit weidevogelbolwerk te herstellen. Zodat een bronpopulatie voor de omgeving zal ontstaan...

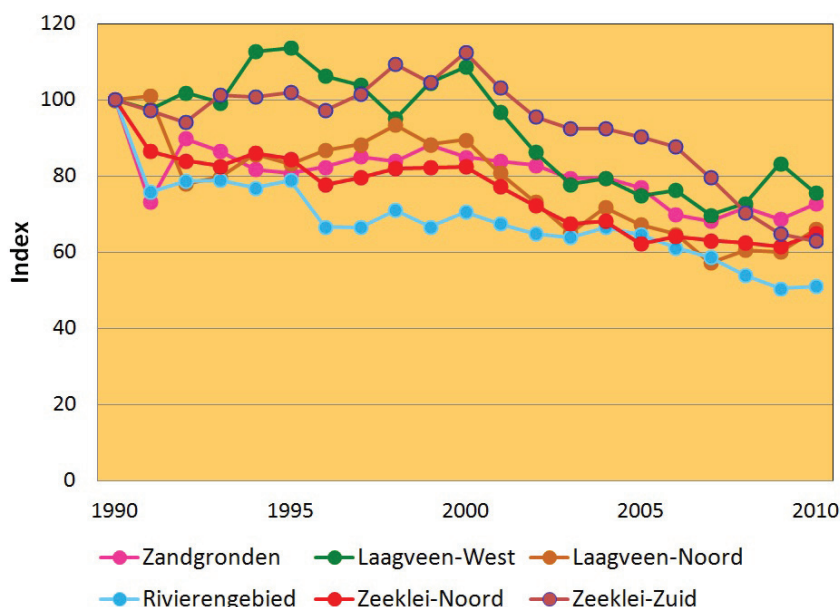
Weidevogels in Nederland

Het gaat slecht met de weidevogels in Nederland. En in het rivierengebied gaat het over het algemeen nog slechter (zie figuur 1). Dit komt onder andere doordat de rivieren zijn vastgelegd tussen kribben en zich steeds die-

per ingraven in het landschap. Ieder jaar slijt de rivier zich een halve centimeter dieper in zijn bedding waardoor de aangrenzende polders steeds droger worden.

De Ambtswaard als bolwerk

De Ambtswaard was tot voor kort het bolwerk van de weidevogels in de omgeving Arnhem-Nijmegen. Door geleidelijke verdroging, opgroeiende bomen, toenemende recreatie en door slecht beheer zijn de aantallen gekelderd. Met name in de jaren 2011-2013 is het aantal Grutto's en Tureluurs drastisch gedaald (zie figuur 2). Tegelijkertijd is er een broedpopulatie Grutto's ontstaan in de Lingewal. Het lijkt er dan ook op dat de Grutto's zijn verhuisd. Hier zitten ze echter in een ecologische val. Mogelijk aangetrokken door de ondiepe foerageerplekken in de “groen-blauwe zone” langs de Linge, broeden ze hier met name op

Figuur 1 - Ontwikkeling van aantallen territoria weidevogels in verschillende gebieden in Nederland.

akkers (wintertarwe). De jongen kunnen op deze akkers onvoldoende voedsel vinden, als de nesten al uitkomen. Nu is het de uitdaging om door optimale inrichting en beheer deze Grutto's weer terug te lokken naar de Ambtswaard.

Randvoorwaarden weidevogels

Voor een optimale weidevogelstand zijn de randvoorwaarden: openheid, optimaal waterpeil, voedselbeschikbaarheid (beheer) en rust (Teunissen *et al*, 2012).

Weidevogels zijn gebaat bij **openheid**, met een minimaal doorzicht van 400m, maar bij voorkeur 600m. Openheid zal worden geoptimaliseerd door de bomen rondom de Ambtswaard te kappen. In de winter 2013/14 is hier al een begin mee gemaakt. En de komende winter zal hiermee worden doorgegaan. De rij knotwilgen langs de defensiedijk blijft staan, maar die zullen zeer regelmatig worden geknot (één maal per twee tot drie jaar). Verder is een hoog **waterpeil** (< 40 cm onder maai-veld) cruciaal voor de meeste weidevogelsoorten. In de Ambtswaard is het grondwaterpeil geleidelijk gedaald doordat de Waal steeds dieper is komen te liggen en door de zandafgravingen die ervoor zorgen dat het water makkelijk wegzijgt, doordat de moeilijker doordringbare kleilaag is verwijderd. Om het water in de Ambtswaard vast te houden worden sloten gedempt en wordt er een lage kade rondom het noordelijke deel van de Ambtswaard aangelegd. Deze kade loopt geleidelijk op en wordt in zijn geheel tot aan het water van de zandwinplassen beheerd als grasland. Het waterpeil wordt verhoogd door in de winter bij hoog water het sluisje in de defensiedijk open te zetten en vervolgens het water binnen het gehele gebied zo lang mogelijk vast te houden. Daarnaast wordt met een waterpomp op zonne-energie een plas-dras gemaakt. Het waterpeil zal geheel worden

afgestemd op het broedseizoen van de weidevogels, zodat er een gradiënt ontstaat van nat tot droog. Zo worden verschillende soorten weidevogels bediend, van soorten die van natte graslanden houden (Grutto), tot soorten die van drogere delen houden (Scholekster). Het **beheer** van de Ambtswaard wordt met ingang van 2016 overgenomen door Stichting Doornik Natuurakkers. Het gehele noordelijke deel wordt dan biologisch-dynamisch hooiland waarbij de weidevogels op nummer 1 staan. En de akkers ten noorden van de defensiedijk worden uitgebreid. Op de zand-rige oeverwal, tussen de akkers en de Waal, komt een smalle strook (stroomdal)grasland. Het jaar 2015 wordt een overgangsjaar waarbij zo veel mogelijk rekening wordt gehouden met de weidevogels.

Optimaal beheer vanaf 2016

Het beheer van het grasland moet geheel op weidevogels zijn gericht. Het zal bestaan uit mozaïekbeheer, waarbij een combinatie van percelen jaarlijks wel of niet extensief worden beweide, dan wel vroeg of laat worden gemaaid. Daarnaast wordt van jaar tot jaar het voorkomen van nesten en kuikens gemonitord en wordt op grond daarvan besloten of en zo ja wanneer die percelen worden beweide of gemaaid (zogenaamd *last-minute* beheer). Aan het begin van het seizoen (vóór half maart) dienen de graslanden bemest te worden met droge stalmest (van een biologisch-dynamische boer). De op dat moment te natte delen kunnen niet bemest worden. Hierdoor ontstaat een gradiënt in de bemesting. Door met mate te mesten, te hooien en na-beweiding toe te passen zal het weidegebied vanzelf kruidenrijk worden. Het grasland en de akkers worden niet bespoten met als gevolg een sterke toename van kruiden en insecten (voedsel voor kuikens). Kruidenrijk en daarmee insectenrijk grasland zijn essentieel

voor een optimale voedselbeschikbaarheid voor weidevogelkuikens. De akkers worden in het voorjaar ingezaaid met bijvoorbeeld zomertarwe. Mochten er tijdens het bewerken van de akkers nesten liggen dan zal hier omheen gewerkt worden. Het inzaaien dient te geschieden voordat de eerste nesten uitkomen omdat anders de kans groot is dat de kuikens de werkzaamheden niet overleven.

Voorkomen verstoring

Het is van groot belang de recreatie te zoneren zodat in het overgrote deel van de Ambtswaard tijdens het broedseizoen rust gegarandeerd is. Weidevogels hebben namelijk de neiging uit de buurt van drukke wegen te gaan broeden (circa 200-300 m), waardoor het voor broeden geschikte oppervlak grasland sterk afneemt. Ook wandelaars kunnen verstoring veroorzaken. De wandelroute dient om die reden op afstand te blijven van de weidevogelpercelen. De Ambtswaard zelf wordt dan ook afgesloten voor elke vorm van recreatie, behalve de defensiedijk en de dwarsweg naar Bemmelse. Ook een pad over een akker naar het Waalstrand wordt afgesloten, aangezien hier veel Kieviten broeden. Op deze manier blijft de recreatie in de Ambtswaard beperkt tot de doorgaande wegen. Mensen die bij de Waal willen recreëren kunnen ten oosten van de haven bij het strand komen, of van het strand tussen restaurant Sprok en het sluisje gebruik maken. Honden moeten in het gehele gebied van de Bemmelse Polder jaarrond worden aangelijnd (dus ook op de defensiedijk), zodat naast broedende weidevogels, ook doortrekkende en overwinterende steltlopers, eenden en ganzen zich veilig voelen in het gebied.

Beperken van predatie

Het beperken van predatie door wegvangen/bejagen van predatoren wordt in veel buiten-

landse weidevogelgebieden toegepast. Hier zijn wij echter geen voorstander van. Door bomen te kappen rondom de polder wordt broedgelegenheid voor Buizerd en Zwarte Kraai beperkt. En door het plaatsen van schrikdraad rond de belangrijkste broedpercelen worden vossen buiten het gebied gehouden. Tegelijkertijd zal buiten de Ambtswaard voor de predatoren alternatief voedselgebied worden aangelegd. Bijvoorbeeld in de vorm van kleine-zoogdier-ruigtes rond de Doornik Natuur Akkers.

Populatie onderzoek

In de jaren 2012-2014 hebben wij in de Ambtswaard en het gebied nabij de Lingewal vele Grutto's en Kieviten gekleurd waardoor ze individueel herkenbaar zijn geworden. Aan de hand van deze individuele kleurringen kunnen verplaatsingen binnen en tussen de gebieden worden vastgesteld. Hierdoor kan het effect van het beheer op de voet worden gevolgd. En op basis van gedrag en reproductie kan het toekomstige (mozaïek-) beheer indien nodig worden bijgestuurd. Op grond van de aantalsontwikkelingen in deze twee gebieden is de indruk ontstaan dat (een deel van) de Grutto's de afgelopen jaren van de Ambtswaard naar de Lingewal is verhuisd. Een optimale inrichting en beheer van de Ambtswaard in combinatie met de matige omstandigheden voor weidevogels in de Lingewal zullen hopelijk resulteren in een terugkeer naar de Ambtswaard. Aan de hand van de kleurringen kan dat worden vastgesteld.

Eerste positieve resultaat

In de winter 2013/14 is een begin gemaakt met verbetering van het gebied. Zo is een aantal bomen gekapt en is een wandelpad verlegd. Met een waterpomp op zonne-energie (aangeschaft met subsidie van de broedvogeltellers van de Gelderse Poort) is een klein

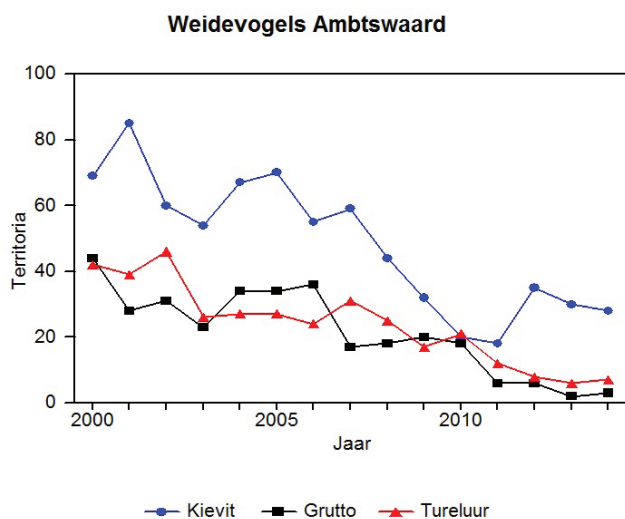
Plas-dras Ambtswaard 27 maart 2014

Foto: Frank Majoor

plas-dras gemaakt. De pachter van dit perceel heeft van Landschapsbeheer Gelderland een vergoeding gekregen. Het eerste resultaat van al deze acties is vrij positief. De achteruitgang van de weidevogels lijkt gestopt. In 2014 was er een stabilisatie of zelfs lichte toename in territoria van alle soorten weidevogels (zie figuur 2). Het plas-dras is gebruikt door enkele Grutto's, Tureluurs en Scholeksters als foerageerplaats (zie foto) en door een familie Kievit en Tureluur als jongenopgroeiplacek. Nadat de meeste gruttobroedsels in de wintertarwe langs de Lingewal mislukt waren, kwamen er Grutto's baltsvluchten maken boven de Ambtswaard. In totaal werden er op 18 mei 2014 acht baltsende gruttomanen waargenomen. Die dag hebben we in de Ambtswaard ook verschillende kleurringen afgelezen van Grutto's afkomstig van de Lingewal. Hieruit blijkt dat de Grutto's van de Lingewal de Ambtswaard weten te vinden! Helaas was in 2014 het beheer van de polder nog niet verbeterd. Het broedsucces van de meeste weidevogels was in de Ambtswaard in 2014 slecht.

Subsidie aanvraag LIFE biodiversiteit

In oktober 2014 heeft Louis Dolmans van Stichting Doornik Natuurakkers een subsidieaanvraag voor LIFE biodiversiteit ingediend bij de EU. Deze aanvraag is enerzijds gericht op de akkers van Doornik en anderzijds op de weidevogels in de Ambtswaard. Het totale projectgebied is circa 100 hectare. K3Delta zorgt voor de cofinanciering voor de inrichting van de Ambtswaard. In december 2014

Figuur 2 - Ontwikkeling aantal territoria Kievit, Grutto en Tureluur in de Ambtswaard

horen we of het project doorgaat naar de tweede ronde. De definitieve uitslag volgt in juni 2015. Ook als de aanvraag wordt afgewezen gaat het project echter door, zij het in afgeslankte vorm. K3Delta zal, als de vergunning voor de inrichting (& zandwinning) van de gehele Bemmelse Polder rond is, de inrichting als natuurcompensatie op zich nemen. In onderstaande kaart (figuur 3) zijn de nog uit te voeren werkzaamheden weergegeven.

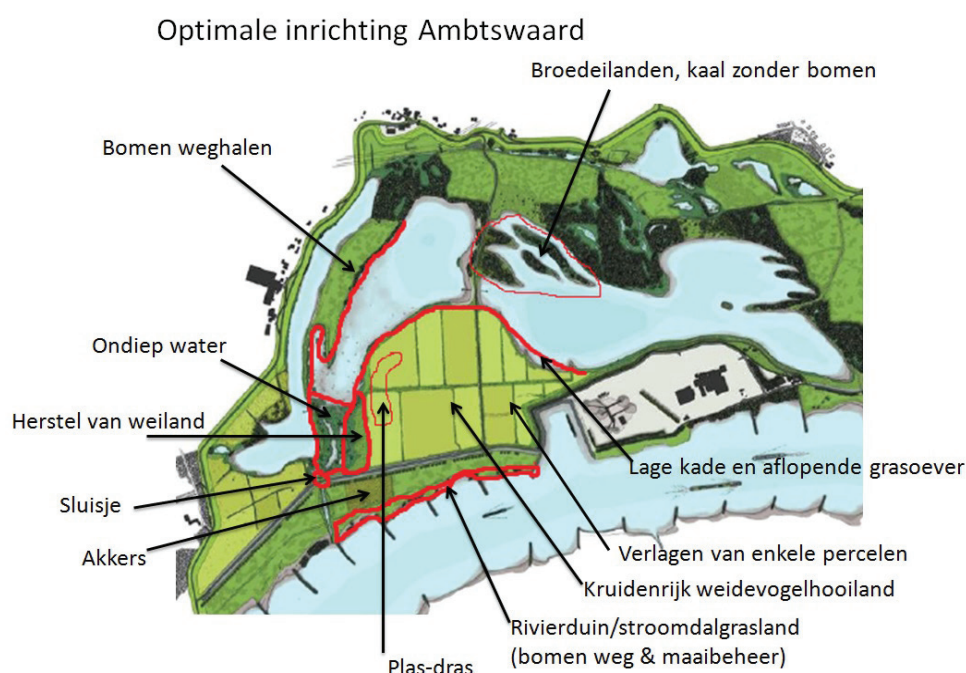
Tot slot

Zoals in de inleiding staat te lezen is het voor de weidevogels “vijf over twaalf”. We moeten de komende jaren doen wat we kunnen om het tij te keren. Zo zal er de komende winter weer een reeks werkdagen worden georgani-

seerd waarbij we jullie hulp goed kunnen gebruiken! Meer informatie over deze werkdagen volgt via de Mourik-mail.

Literatuur

Teunissen, W.A., Schotman, A.G.M., Bruinzeel, L.W., ten Holt, H., Oosterveld, E.O., Sierdsema, H., Wymenga, E., Schippers, P., & Th.C.P. Melman, 2012. Op naar kerngebieden voor weidevogels in Nederland. Werkdocument met randvoorwaarden en handreiking. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 2344. Nijmegen, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Sovon-rapport 2012/21, Feanwalden, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, A&W-rapport 1799.

Figuur 3 - Kaart met optimale inrichting van de Ambtswaard zoals opgenomen in de subsidieaanvraag voor LIFE biodiversiteit

Activiteitenagenda 2014 - 2015

Een mooi gevuld winter- en voorjaarsprogramma met nog voldoende vrije ruimte voor Sinterklaas en Kerstmis. Op onze website staat de meest recente informatie.

In het voorjaar start er weer een vogelcursus. Dit keer voor gevorderden. Meer info daarover op de website.

januari 2015

- zaterdag 3* Inventarisatie-excursie Lentse Waard en Nijmegen-Noord, i.h.k.v. Urban-Biodiversity Nijmegen 2015. Opgeven bij erik@glazenkamp.net
- zondag 4* Regio-excursie per auto in het werkgebied van de VWG Nijmegen e.o.: Opgeven bij: peter.hoppenbrouwers@planet.nl
- zaterdag 17* Dagexcursie Zeeland en Zuid-Holland. Vertrek 7.00 uur Holland-Duits-gemaal. Opgeven bij: jeroenveeken@gmail.com
- zondag 18* Ganzenexcursies per bus vanuit Natuurmuseum. Info: www.natuurmuseum.nl
- maandag 19* Discussieavond: de koers van de VWG. Natuurmuseum Nijmegen 20:00 uur.
- zondag 25* Ganzenexcursies per bus vanuit Natuurmuseum. Info: www.natuurmuseum.nl

februari 2015

- ... Inventarisatie-excursie Lentse en Oosterhoutse Waard i.h.k.v. Urban-Biodiversity Nijmegen 2015. Opgeven bij erik@glazenkamp.net
- zondag 1* Ganzenexcursies per bus vanuit Natuurmuseum. Info: www.natuurmuseum.nl
- donderdag 5* Visueel jaaroverzicht 2014 door Bram Ubels en Peter Hoppenbrouwers 20.00 uur Natuurmuseum Nijmegen
- zondag 8* Ganzenexcursies per bus vanuit Natuurmuseum. Info: www.natuurmuseum.nl
- zondag 15* Ganzenexcursies per bus vanuit Natuurmuseum. Info: www.natuurmuseum.nl
- zaterdag 21* Dagexcursie voor gevorderden Zuid-Limburg. Groeves, reservaten en guur weer. Vertrek: 6.30u vanaf de parkeerplaats van McDonalds in Malden. Opgeven bij: jeroenveeken@gmail.com

maart 2015

- ... Inventarisatie-excursie in Park Brakkenstein i.h.k.v. Urban-Biodiversity Nijmegen 2015. Opgeven bij peterhoppenbrouwers@planet.nl
- maandag 30* Algemene ledenvergadering Natuurmuseum Nijmegen 20.00 uur

Excursies per auto worden meestal gelimiteerd tot 3 of 4 auto's waarbij leden voorrang hebben boven niet-leden.

Info over vertrektijd, -plaats en waar je je moet opgeven is (ook) te vinden op de website. Ook voor de ganzenexcursies vanuit het Natuurmuseum is opgave verplicht: 024 - 3297070 of per e-mail: info@natuurmuseum.nl. Kijk voor meer informatie, kosten en tijdstip op www.natuurmuseum.nl.

Er worden ook div. excursies georganiseerd door de FF Gelderse Poort, de KNNV en het IVN.